

קבוצת ראות
Reut Group

יחסי ישראל והעולם היהודי: לקראת "הפתעת יום כיפור"

מסגרת תפיסתית

סיון התשע"ט, יוני 2019

קבוצת ראות
Reut Group

“בעל הברית הנאמן היחיד של ישראל הוא העם היהודי.”

דוד בן-גוריון, מדינה למופת: מטרה ואמצעי, תשי"ד 1954, בתוך: חזון ודרך, כרך חמישי, עמ' 81-80.

“הרעיון הציוני, שהוליד את מדינת היהודים, גרס שעליה להוות מקלט ומבצר לעם היהודי כולו. מרכז של עצמה מוסרית ופיזית המחויב להגן, במישרין ובעקיפין, על העם היהודי באשר הוא.

למדינה, כמדינת היהודים, זיקה לעם ישראל בתפוצות וחלק ניכר של העם בתפוצות חש אליה קשר אמיץ.

רקמת יחסים זו מזינה את העצמה הלאומית הישראלית וברי כי כוחה של המדינה צריך להתבסס לא רק על היהודים תושבי המדינה אלא גם על העם בתפוצות, שהוא בעל הברית הקבוע היחיד של ישראל.”

ישראל טל, ביטחון לאומי: מעטים מול רבים. 1996. תל אביב: דביר.

“אם אדם יקום ויאמר 'יהודי אנוכי', ומשום כך הוא יירדף או יושפל או יאויים או ייחטף או יעמוד בפני סכנה - כל כוחנו יעמוד מאחוריו, עד אשר נגאלו ונשיבו לחוף מבטחים.”

מנחם בגין בהתייחסות לשחרור חטופי אנטבה ביום ו' בתמוז תשל"ז, 4 ביולי 1976, דברי הכנסת

4	פתיח
5	תקציר מנהלים
5	יהדות העולם כעמוד תווך בביטחון הלאומי של ישראל
7	מושגים
8	הקדמה
10	פרק א. משבר מסלים ביחסי ישראל ויהודים בעולם
12	פרק ב. הקשר עם העולם היהודי: נדבך מרכזי בביטחון הלאומי
12	תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל
13	מימוש הייעוד הלאומי
14	בסיס הלגיטימציה הבין-לאומית של ישראל
15	העוצמה הרכה של ישראל
15	שמירת היחסים המיוחדים בין ישראל לארה"ב
16	נכס דיפלומטי ובמאבק בדה-לגיטימציה
17	חיזוק העוצמה הכלכלית, המדעית והטכנולוגית
18	פרק ג. המשבר עם יהדות העולם מחולל שורה של הפתעות בסיסיות בביטחון הלאומי
18	הפתעות בסיסיות ופערי רלוונטיות
19	ישראל מצויה בפער רלוונטיות לגבי הקשר עם יהדות העולם
20	לקראת 'יום הכיפורים' של יחסי ישראל והעולם היהודי
22	פרק ד. חוסן עמי: המשבר מסכן את עתידו של העם היהודי
22	המשבר פוגע בעוצמת ובחיוניותה של הקהילה היהודית בארה"ב
23	סכנה של קריסה רעיונית של אידאל העמיות
24	פרק ה. ממצאי ועדת החקירה הבאה לבדיקת כשלי ההתנהלות כלפי העולם היהודי
25	פרק ו. מסקנות והמלצות
25	נדרשות הסתגלות רעיונית וגישה חדשה
26	שינויים מבניים נדרשים להגדרת הנושא כסוגייה של ביטחון לאומי
26	חינוך והכשרות של אישים רלוונטיים לביטחון הלאומי
27	שינויי חקיקה, ומדיניות
28	למידה בסיסית לקראת משבר
29	תודות
29	חברי הצוות
30	מקורות

למה זה חשוב, למה עכשיו?

מסמך זה של מכון ראות עוסק בפער בין מקומה הרצוי של יהדות העולם כעמוד תווך של הביטחון הלאומי של מדינת ישראל, לבין המציאות שאינה משקפת תפיסה כזו. פער זה נגרם כתוצאה ממגמות מדיניות, פוליטיות וחברתיות עקביות ומתמשכות בישראל ובארצות הברית אשר חותרות תחת ייעודה של מדינת ישראל להוות את מדינת הלאום של העם היהודי, אבל גם עקב מדיניות מלאת סתירות של ממשלת ישראל: אל מול השקעות רבות בחיזוק הקשר עם יהודי העולם באמצעות מיזמים כמו תגלית ופעולות נוספות של המשרד לענייני תפוצות, משרד החוץ וגופים נוספים, ננקטות פעולות שנתפסות בעיני רבים מיהודי הגולה כמתנשאות, מתנכרות ואף עוינות.

המשבר נחשף במלוא עוצמתו ביוני 2017, עת בוטל הסדר הכותל, ונמשך בסדרה מתמשכת של אירועים בשנתיים האחרונות שהתלכדו לכדי 'סערה מושלמת' שמשנה לבלי שוב את הקשר בין ישראל לבין העולם היהודי. מגמות אלו מהוות מקור דאגה לארגונים יהודיים מרכזיים בעולם, כמו אייפא"ק או הוועד היהודי אמריקאי, וצריכות להוות מקור דאגה מרכזי גם בישראל.

לקשר בין מדינת היהודים לבין העולם היהודי משמעויות רבות עבור עבור הביטחון הלאומי של מדינת ישראל. המשבר עלול לפגוע בייעוד של מדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי כולו ולשמוט את הלגיטימציה הבסיסית הבין-לאומית לקיומה ככזו. כמו כן צפוי המשבר לפגוע ברכיבים משמעותיים של העוצמה הרכה של ישראל, בראש ובראשונה ביחסים המיוחדים עם ארצות הברית וההסתייעות ביהודי העולם כנכס דיפלומטי ומדיני ייחודי. יתירה מכך, המשבר עם יהדות העולם שוחק את החוסן של העם היהודי (חוסן עמי), בלכידות הקהילתית, וביכולתו לפעול כקולקטיב למען מטרות משותפות – ולכן הוא מאיים לפגוע בעתידו של העם היהודי כולו.

עד כה, מדינת ישראל כמעט ולא שילמה מחיר כואב בגין המשבר עם העולם היהודי בשל מגוון סיבות. ואולם, מסמך זה מתריע שהמשבר ביחסים צפוי להביא את ישראל לכדי הפתעה בסיסית שעתידה לפגוע פגיעה קשה בביטחון הלאומי.

בשל חשיבותו האסטרטגית של הקשר בין ישראל לבין העולם היהודי, נדרש שהוא יוגדר כנושא מרכזי של הביטחון הלאומי. תחת זאת, כיום לאף אחד מהגופים הממסדיים שעוסקים בביטחון הלאומי אין אחריות על נושא זה, והוא לא עולה בהערכת המצב שמוצגת על ידי גופים אלה למקבלי ההחלטות.

מטרתנו היא להפוך את הקשר בין ישראל לבין העולם היהודי לנושא מרכזי של הביטחון הלאומי בישראל ולפתח תודעה של עמיות בקרב מקבלי ההחלטות והחברה בישראל. כנושא של ביטחון לאומי, הוא אמור להיכלל בסדר היום של המועצה לביטחון לאומי ולהיות מוצג בהערכות המצב העתיות למקבלי ההחלטות. נדרשת הפנמה של חשיבות הנושא בקרב קברניטי המדינה, ויש לשלב נושא זה בתהליכי ההכשרה של המנהל הציבורי והמנהיגות בישראל.

מסמך זה הוא חלק מפרוייקט מתמשך של קבוצת ראות שמטרתו לחזק את הקשר בין ישראל לבין העולם היהודי כחלק בלתי-נפרד מהציונות של המאה העשרים ואחת שתכליתה: (1) חתירה לשינוי מדיניות וגישה בישראל; (2) הובלה של קואליציה של מנהיגים וארגונים ישראליים לקידום תודעה של עמיות בחברה הישראלית; (3) תמיכה בפעילות של קהילות יהודיות בעולם שנועדה לחזק את הקשר בין ישראל ליהדות העולם.

כותבי המסמך הם ערן שישון, נעמה קלר, עדיאל שפירא, טליה גורודס, דריה שיטרית ודפנה קאופמן. לצורך כתיבת עבודה זו התייעצנו עם עשרות מומחים ואנחנו מתכוונים להמשיך את השיחה ולהרחיב את המעגלים העוסקים בה.

גידי גרינשטיין, נשיא ומייסד

ערן שישון, מנכ"ל

יהדות העולם כעמוד תווך בביטחון הלאומי של ישראל

- 1. מסמך זה טוען שהמשבר בין ישראל לחלקים נרחבים בעם היהודי מהווה פגיעה חמורה בביטחון הלאומי של ישראל, ומתריע מפני הסכנות הטמונות בכך שסוגיה זו אינה מטופלת כסוגיה של ביטחון לאומי.** כך, נפגעים הרכיבים הבאים בביטחון הלאומי:
 - **הייעוד של מדינת ישראל** והאתוס המכונן של הציונות נשענים על היותה של מדינת ישראל מדינת הלאום של העם היהודי כולו;
 - **הלגיטימציה הבין-לאומית** לכינונה של מדינת ישראל מבוססת על ההכרה בה כמדינת הלאום של העם היהודי, המממשת את זכותו להגדרה עצמית לאומית. ההזדהות הרווחת של יהודים רבים עם הרעיון של מדינת ישראל, מהווה את החסם המרכזי בפני המתקפה על הלגיטימציה של מדינת ישראל;
 - **רכיבים משמעותיים בעוצמה הרכה של ישראל**, בראש ובראשונה ביחסים המיוחדים עם ארצות הברית וההסתייעות ביהודי העולם כנכס דיפלומטי ומדיני ייחודי.
- 2. המסמך מתריע שמדינת ישראל נמצאת בפתחה של "הפתעת יום הכיפורים" ביחסיה עם העולם היהודי.** הפתעה זו עלולה להתרחש ביום שאחרי טראמפ, משום שבמהלך כהונתו מתחזקת מגמת ההתרחקות בין מדינת ישראל לבין יהדות ארה"ב, מאותגר מעמדם של גופים אשר פועלים למען ישראל (בראשם אייפא"ק) ו"מושלים" תהליך הפיכתה של ישראל לנושא חד-מפלגתי בארה"ב. ברגע שיירד טראמפ מהבמה הפוליטית, מדינת ישראל צפויה להתמודד עם ממשל דמוקרטי פחות מחוייב מבעבר לישראל, במציאות בה יהודים הם מיעוט בין הירדן לים וללא תוחלת מדינית.
- 3. על רקע זה ומגמות נוספות, קיימת סכנה שארגונים וגופים מרכזיים יהודיים יזנחו אז את תמיכתם בישראל ויכפרו במעמדה כמדינת הלאום של העם היהודי, ועל ידי כך יאתגרו משמעותית מבפנים את האתוס המכונן של מדינת ישראל. ישראל אז עלולה למצוא את עצמה מבודדת בזירה הבין-לאומית ללא לגיטימציה בין-לאומית. במקרה כזה, ייפגעו גם החוסן הלאומי והלכידות הפנימית היהודית. כתוצאה מכך ישראל תחווה סערה מושלמת כשמרחב התמרון שלה להכיל אותה מוגבל מאוד. מציאות כזו עלולה להיות רגע האמת של המודל הפוליטי של מדינת ישראל כ"יהודית ודמוקרטית".**
- 4. האתגר המיידי הוא שסוגיית היחסים עם יהדות העולם נמצאת בנקודת עיוורון בישראל: עשורים רבים של שלילת הגולה, הובילה לבורות ולהתנשאות ישראלית ביחס ליהדות העולם.** בין השאר, סוגיית התפוצות לא נלמדת בחינוך הממלכתי, והיא לא מהווה חלק מתכניות ההכשרה במרחב הציבורי. ההנהגה הישראלית הנוכחית לא מכירה את יהדות העולם ואינה מעריכה, בהכללה, את תרומתה ההיסטורית לבינוי ולביצור המדינה.
- 5. ולכן, יחסה של החברה בישראל בנוגע ליהדות העולם יצר בשנים האחרונות שורת משברים אשר נחוו "כהפתעות בסיסיות", אולם לא זכו להערכה ככאלה.** כך למשל, הקפאת מתווה הכותל, אישור חוק הגיור, חשיפת "הרשימה השחורה" של הרבנות, אישור חוק הלאום, עיכובם של מובילי דיעה יהודים אמריקאים בנתב"ג, האכזבה מהגיבוי של ממשלת ישראל לנשיא טראמפ אחרי הטבח בפיטסבורג והדיל הפוליטי שהוביל לאיחוד של מפלגות הימין עם "עוצמה יהודית" – כל אלה גררו תגובות נזעמות בקהילה היהודית, אולם לא השתלטו על סדר היום הישראלי וישראל לא נדרשה לשלם בגינן מחיר כואב.

6. **יתירה מכך, המשבר בין ישראל לעולם היהודי מסכן את עתידו של העם היהודי, שכן הוא פוגע בזהות ובהמשכיות היהודית, בלכידות הקהילתית וביכולת של קהילות יהודיות בעולם לפעול כקולקטיב למען מטרות משותפות, ובהן ישראל.** ההתרחקות של הדור הצעיר היהודי הליברלי עדי כדי התכשורת ואף התנגדות לישראל, עלולים בסופו של דבר להשפיע על מדיניות הממסד היהודי בארצות הברית ולהיות חלק מההפתעה הבסיסית הבאה אותה עלולה לחוות ישראל.
7. **ואכן, בקרב היהודים בעולם, נשחקה בשנים האחרונות התמיכה וההזדהות עם ישראל.** אחת הסיבות לכך היא הפיכתה של ישראל לנושא מקטב בקרב קהילות יהודיות לנוכח השחיקה בתדמיתה כשוחרת שלום, כפלורליסטית וכדמוקרטית. מגמה זו מביאה רבים מקרב הדור הצעיר בעולם, בעיקר בארה"ב, להתרחק מהממסד היהודי המזוהה עם ישראל.
8. **כתוצאה מכך, ארגונים רבים מקטינים את הקצאת המשאבים ומצמצמים את פעילויותיהם הקשורות בישראל.** בשנים האחרונות, קולות רבים מצדדים בהפסקת העיסוק בנושא מדינת ישראל ויש אף כאלה שמתנגדים לפעילות של הקהילה היהודית נגד תופעת הדה-לגיטימציה לישראל וקמפיין החרמות נגדה (BDS), על בסיס הטענה שזה אינו אתגר פנימי.
9. **משמעות התרחבות מגמת ההתנתקות תהיה קריסת רעיונות של אידיאל העמיות (Peoplehood),** הרעיון המארגן של הזהות היהודית בארה"ב בעשורים האחרונים. כמו כן, התנתקות מישראל תשלח מסר הרסני בנוגע למשמעות של ערך הערבות ההדדית ולאחריות ולמחויבות שמצופה מהדור היהודי הצעיר לקחת עבור עניינים של כלל העם היהודי.
10. **ממצאי ועדת החקירה הבאה לבדיקת כשלי ההתנהלות כלפי העולם היהודי – המילה "משבר"** כתובה על הקיר, והמחדל של הזנחת היחסים עם העולם היהודי קורצה מחומר ממנו נולדות ועדות חקירה. במסמך זה נביא בקצרה את מסקנותיה הצפויות של ועדת חקירה עתידית שעשויה לקום לבדיקת נושא זה, שתכליתן: למרות שהקשר עם העולם היהודי אינו מוגדר על-ידי ממשלת ישראל כסוגיית ליבה של הביטחון הלאומי, וגופי הממשל בישראל מתנהלים ללא היגיון מארגן ביחס ליהודי העולם בשל העדר מתמשך של תפיסה מערכתית לאומית כלפי סוגיה זו.

מסקנות והמלצות

11. **יש להכיר בכך שהקשר עם יהדות העולם הוא נושא של ביטחון לאומי ולגבות זאת בסדר יום מעודכן, הכולל שינויים מבניים ופרוטוקולים להתנהלות;** ולכן הנושא צריך להיות מוגדר כאחד מנושאי הליבה של המטה לביטחון לאומי (המ"ל), כך שישולב בהערכת המצב הלאומית השנתית שמוצגת בפני הממשלה. משרד התפוצות צריך להפוך למוקד ידע למשרדי ולגופי הממשלה השונים בנושא העולם היהודי, ומשרד החוץ צריך לעדכן את תפקיד הדיפלומט הישראלי ביחס לקהילה היהודית המקומית. כמו כן, יש להקים תת וועדה ייעודית לנושא בועדת חוץ וביטחון של הכנסת.
12. **יש ליצור הכשרות ייעודיות עבור הדרגים השונים של מנגנוני הביטחון, ולשלב את הנושא כחלק מהערכים והזהות הציונית של צה"ל.**
13. **יש להביא את שיקול העולם יהודי כחלק אינטגרלי ממערך השיקולים הלאומי בנושאים שלהם יש השלכות ישירות או עקיפות על העולם היהודי.**
14. **יש להתחיל תהליך למידה בסיסי עמוק של משמעות השינויים במציאות המתהווה במטרה להיערך אליה בצורה מהירה להימנע מהשלכות טראומטיות של ההפתעה הבסיסית הבאה.** תהליך הלמידה הבסיסית יכלול בחינה מחודשת של הנחות גלויות, ניסיון לחשוף הנחות יסוד סמויות, המשגה של המציאות המשתנה והסתגלות מבנית ותודעתית אליה.
15. **שינוי בסיסי במערכת היחסים מצריך הסתגלות רעיונית והנחלת תודעה של עמיות בחברה הישראלית, ובמיוחד הכרה בכך:** שעמיות היא האידיאל המכונן והמחבר בין ישראל ליהדות העולם; ישראל היא המדינה המממשת את זכותו להגדרה עצמית לאומית של העם היהודי; גם לישראל וגם לקהילות יהודיות בעולם יש חשיבות קריטית לגורל העם היהודי; העם היהודי בתפוצות מהווה נכס אדיר לביטחון הלאומי של מדינת ישראל.

ביטחון לאומי

תפיסת הביטחון הלאומי כוללת את מערך העקרונות, הרעיונות והפרקטיקות שנועדו לשמור לשמור על קיומה של המדינה, על הייעוד וערכי הליבה שלה. ככזה, הביטחון הלאומי עוסק בהגנה על שלמותה הטריטוריאלית של המדינה, ריבונותה ועצמאותה, מעמדה בעולם, צביונה ושגשוגה.

הייחוד הישראלי בתפיסת הביטחון הלאומי

הייעוד המצווה את הקשר העל-טריטוריאלי בין מדינת ישראל לעם היהודי מייחד את תפיסת הביטחון הלאומי. מדינת ישראל רואה עצמה אחראית לגורל היהודים כקולקטיבי.

'היחסים המיוחדים' בין ישראל לארה"ב'

המושג מתאר את מאפייניה הייחודים של מערכת הקשרים ושיתופי הפעולה המדיניים, הביטחוניים והכלכליים בין ישראל לארצות הברית שהפכו לאחד מעמודי התווך של תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל.

הפתעה בסיסית

הפתעה בסיסית היא אירוע החושף פער שנוצר בין תפיסת המציאות לבין המציאות שהשתנתה. פער זה נקרא 'פער רלבנטיות'. את שורשי הפתעה הבסיסית יש לחפש תקופה ארוכה לפני התרחשות המשבר המפתיע בשורה של הנחות היסוד, תכניות התנהלות, הרגלים, מוסדות או תמריצים שהפכו ללא רלוונטיים במציאות המשתנה.

חוסן לאומי

היכולת של מדינות לצלוח משברים ולהשתנות במהלכם, להניע משאבים ובני ברית נוספים לטובת השרידות והעמידות, תוך שמירה על הערכים הבסיסיים שלהן, הזדהות עם היעדים הלאומיים, אמונה רחבה בצדקת הדרך, אמון במוסדות המדינה, וגילויי סולידריות חברתית לאומית.

חוסן עמי

מושג זה מתייחס למנגנוני ההגנה ודרכי פעולה שנועד להגן ולשמור על המשכיות העם היהודי בתפוצות במציאות ללא ריבונות וללא כח צבאי. מנגנונים אלה כוללים, בין השאר: חיים ברשת של קהילות חסינות; ערבות הדדית ואת מערך קשרי חוץ קהילתיים.

עוצמה רכה

יכולתה של מדינה לעצב את העדפותיה של מדינות אחרות, ציבורים במדינות אחרות או ישויות בין-לאומיות בדרכים לא כוחניות. עוצמה רכה היא אמצעי עקיף להפעלת כוח ומאפשרת למדינה להשיג את יעדיה.

ציננות של המאה ה-21

מושג זה של מכון ראות רואה בציונות תנועה לאומית דינמית ומסתגלת, אשר האידיאלים שלה אמורים להתפתח כדי להתמודד עם האתגרים וההזדמנויות של מדינת ישראל והעם היהודי. מדינת ישראל נועדה לשרת את המשך משמעות קיומו של העם היהודי בדרכים מעשיות, רוחניות ודתיות. העקרונות המרכזיים:

- עמיות היא האידיאל המכונן והמחבר בין ישראל ליהדות העולם;
- ישראל היא המדינה המממשת את זכותו להגדרה עצמית לאומית של העם היהודי;
- גם לישראל וגם לקהילות יהודיות בעולם יש חשיבות קריטית לגורל העם היהודי;
- יהדות העולם מהווה נכס אדיר לביטחון הלאומי של מדינת ישראל.

1. מכון ראות עוסק בנושא הקשר בין ישראל לעם היהודי משנת 2008, מתוך תפיסה כי ייעודה של מדינת ישראל להיות מדינת הלאום של העם היהודי, הוא תכליתה המרכזית של הציונות במאה ה-21.
2. **במאסר 2017 פרסם מכון ראות מסמך שעסק במשמעות היותה של מדינת ישראל מדינת הלאום של העם היהודי.**¹ בפסקת הפתיחה של המסמך נכתב שסוגיה זו מהווה נדבך מרכזי בביטחון הלאומי של ישראל, וחלקים נוספים של המסמך עסקו בסוגיה זו. ההתייחסות לנושא כסוגיה של ביטחון לאומי נשענת על מכלול רעיונות שהוצגו בספרו של מייסד קבוצת ראות סוד הקיום היהודי (2014).² טענה זו הוצגה ע"י מייסד קבוצת ראות בעצרת הכללית של ארגון הקהילות היהודיות שנערך ב-23 בנובמבר 2017,³ והופיעה בשלל מאמרי דיעה שחברי הצוות כתבו בשנה החולפת.⁴ **מטרת מסמך זה היא לספק תיקוף בסיסי לטענה זו.**
3. **ככזה, מסמך זה מתאר כיצד הפער שנוצר בין ייעודה של מדינת ישראל לבין מימושה במציאות מהווה פגיעה בביטחון הלאומי של ישראל.** בפועל, סוגיה זו אינה מטופלת כסוגיה של ביטחון לאומי, ולכן היא עלולה להתפתח במהירות לכדי איום חמור וממשי על הביטחון הלאומי של מדינת ישראל.
4. **מדינת ישראל משגשגת יותר מאי פעם.** בין השאר, ישראל מתקרבת למדינות ערב מתונות, היתרון הטכנולוגי של ישראל על פני שכנותיה הוא אדיר, ארצות הברית קרובה לישראל יותר מאשר אי פעם ומחוזרת על ידי מעצמות עולמיות.
5. **גם מצבם של יהודי העולם הוא לכאורה מצויין.** כיום, אין עוד קהילות יהודיות במצוקה וההשפעה וההשתלבות של יהודים בכלכלה, בחברה ובפוליטיקה כמעט בכל המדינות בהם הם מצויים מרשימה ביחס למשקלם הדמוגרפי ולקהילות מהגרים אחרות. במיוחד בולטת ההשפעה, העוצמה והשגשוג של קהילת יהודי ארצות הברית, ודאי התפוצה היהודית המצליחה בהיסטוריה.
6. **ואולם דווקא כשאלה הם פני הדברים, מתרחש שבר עמוק בין שני המוקדים המרכזיים של העם היהודי – יהדות ארה"ב ומדינת ישראל.** אירועים שונים בשנים האחרונות כמו הקפאת מתווה הכותל, אישור חוק הגיור, "הרשימה השחורה" של הרבנות, אישור חוק הלאום, עיכובם של מובילי דיעה יהודים אמריקאים בנתב"ג, האכזבה מהגיבוי של ממשלת ישראל לנשיא טראמפ אחרי הטבח בפיטסבורג והדיל הפוליטי שהוביל לאיחוד של מפלגות הימין עם "עוצמה יהודית" – כל אלה ואירועים נוספים גררו תגובות נזעמות גם של אישים המזוהים עם הממסד היהודי האוהד את ישראל, ותרמו לתחושה של ניכור והתרחקות עד כדי שבר של ממש בקרב יהודים רבים בארה"ב בנוגע לישראל.
7. **שבר זה נוצר כתוצאה ממגמות עומק עקביות, הוא אינו זמני או צפוי לחלוף במהירות, והוא מהווה סיכון משמעותי לעתידם של מדינת ישראל והעולם היהודי גם יחד.** הוא עלול לחתור תחת התפיסה של יהודים רבים את מדינת ישראל כמממשת את זכותם הקולקטיבית להגדרה עצמית לאומית, לפגוע בחוסן הלאומי וביכולת העמידה של ישראל אל מול משברים, לפגוע בלגיטימציה הבין-לאומית של ישראל וברכיבים קריטיים של עוצמה רכה.

1. מסמך מכון ראות, **עתידה של מדינת הלאום של העם היהודי: בין התגבשות לקריעה**, 2017.

2. גידי גרינשטיין, **סוד הקיום היהודי**, 2014. הוצאת דביר, עמ' 342-343.

3. לצפייה במושב של כנס ה-GA של איגוד הפדרציות היהודיות, **לחצו כאן**.

4. ערן שישון, **מקור ראשון**, 22.8.2018.

8. **ואמנם, ההתנהלות הישראלית בנוגע ליחסים עם יהודי העולם מייצרת שורת משברים אשר נחווים כהפתעות בסיסיות הפוגעות בביטחון הלאומי של מדינת ישראל. בה בעת, עד כה, מדינת ישראל כמעט ולא שילמה מחיר בגין משברים אלה, במיוחד לנוכח הסיוע הדיפלומטי והעמידה האיתנה לצד ישראל של ממשל טראמפ, שפרדוקסלית, מעמיק את המשבר. כך הפך משבר היחסים בין ישראל לעולם היהודי למשבר שעוצמתו נסתרת מן העין. מסמך זה מתריע שההפתעה הבסיסית הבאה כתוצאה מהשבר ביחסים עלולה להיות פגיעה קשה בביטחון הלאומי.**

9. **למרות זאת, כיום לא רק שהקשר עם העולם היהודי אינו מוגדר על-ידי ממשלת ישראל כסוגיית ליבה של הביטחון הלאומי, אלא שגופי הממשל בישראל מתנהלים ללא היגיון מארגן ביחס ליהודי העולם בשל העדר מתמשך של תפיסה מערכתית לאומית כלפי סוגיה זו.**

10. **יתירה מכך, כיום לא מתקיים שיח ציבורי שעוסק בסוגיה זו. אפילו סביב "חוק הלאום" שעבר באחרונה בכנסת כחוק יסוד, לא התעורר שיח ציבורי על משמעות היותה של מדינת ישראל מדינת הלאום של העם היהודי ועל מערכת היחסים בין המדינה לתפוצות.⁵ המחלוקות הציבוריות שהתעוררו בעקבות החוק התייחסו להפלייה שהוא משית לכאורה על אזרחיה הלא יהודים של המדינה, בעיקר לנוכח היעדר אזכורה של ישראל כמדינה דמוקרטית המקנה שוויון לכל אזרחיה, ולנוכח ביטול מעמד השפה הערבית כשפה רשמית.**

11. **במהלך העבודה על המסמך הוציא המכון למחקרי ביטחון לאומי בשיתוף עם קרן רוזרמן ספר שכותרתו יהודי ארצות הברית והביטחון הלאומי של ישראל⁶. וכך עמד לרשותנו בשלבים האחרונים של עבודתנו מחקר מקיף ומבוסס אשר הסתייענו בו לאימות ותיקוף רבות מהמסקנות שלנו.**

12. **מסמך זה ממוקד בצד הישראלי של היחסים בין ישראל ויהדות העולם, ועוסק באחריותו להמשך קיום הקשר המשמעותי עם העם היהודי. הניתוח המלא של הפער בין ישראל לתפוצות מופיע במסמך שכתב מכון ראות במרץ 2017. כמו כן, מסמך זה לא יכלול סקירה של תפיסת הביטחון הלאומית של ישראל. המחקר הנ"ל הוא רק חלק אחד ממכלול של פעולות, אירועים ושותפויות שקבוצת ראות מובילה בישראל ובעולם שנועדה לטפל במשבר בין ישראל לעולם היהודי.**

מטרת הפרקים במסמך זה:

- **פרק א'** מבהיר מדוע אנו רואים בפער בין ישראל לחלקים נרחבים מיהדות העולם משבר של ממש;
- **פרק ב'** דן בקצרה במקורותיה של תפיסת הביטחון של ישראל; ומדגים מדוע אנו רואים בקשר עם העולם היהודי נדבך מרכזי בביטחון הלאומי הישראלי;
- **פרק ג'** מדגים על פי התיאוריה אודות הפתעות בסיסיות ופערי רלוונטיות המבוסס על משנתו של ד"ר צבי לניר, מייסד חברת פרקסיס, איך נקודת העיוורון הישראלית בנוגע ליחסים עם התפוצות, מייצרת שורת משברים אשר נחווים כהפתעות בסיסיות;
- **פרק ד'** מראה איך מדינת ישראל מסכנת את עתידו של העם היהודי ופוגעת בחוסנו;
- **פרק ה'** מתאר בקצרה את מסקנותיה הצפויות של ועדת החקירה העתידית לבדיקת מחדל יחסי ישראל והעולם היהודי;
- **פרק ו'** מציע מספר מסקנות המלצות הנוגעות למשמעות הגדרת הנושא כסוגייה של ביטחון לאומי.

⁵ החוק קובע כי "מדינת ישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי, שבה זכותו הטבעית להגדרה עצמית, זכות שבמדינת ישראל היא ייחודית לעם היהודי." 26.07.2018. [לקריאת הנוסח המלא לחצו כאן](#).

⁶ אסף אוריון ושחר עילם (עורכים), **יהודי ארצות הברית והביטחון הלאומי של ישראל**, המכון למחקרי ביטחון לאומי, 2018.

פרק א. משבר מסלים ביחסי ישראל ויהודים בעולם

פרק זה מבהיר מדוע אנו רואים בפער בין ישראל לחלקים נרחבים מיהדות העולם משבר של ממש.

13. **מדינת ישראל נחשבת למיזם של העם היהודי, והיא זכתה לתמיכה ולהזדהות עמוקה גם מצד אלה שבחרו להמשיך לחיות בתפוצות.** כמדינה היהודית היחידה בעולם, מדינת ישראל שאפה להעניק קומה רוחנית ותחושה של משמעות, השראה וגאווה עמוקה לכל יהודי באשר הוא. ישראל נתפסה גם כערובה לביטחון של קהילות יהודיות בתפוצות, וכמקום מקלט אפשרי ליום סגריר.
14. **למרות הסתייגות מסויימת בשנים הראשונות, גם יהדות ארצות הברית קפצה על העגלה הציונית.** ארגונים יהודים מובילים בארה"ב הסתייגו מניסיונות ההשפעה של המדינה הצעירה על אזרחי ארה"ב לעזוב ולעלות לישראל בשנים הראשונות שלאחר הקמתה.⁷ **התמיכה הגורפת בציונות התרחשה במהלך שנות ה-60 של המאה ה-20 ובמיוחד לאחר מלחמת ששת הימים (67) – "שנת הציוניזציה" של יהדות אמריקה.** ישראל החלה להיתפס בקרב יהודי ארה"ב כמודל ומושא לגאווה קולקטיבית, חלק אינטגרלי מהזהות היהודית, מושא לפעילות ולתמיכה פוליטית וכלכלית של ארגונים יהודיים, וחלק בסיסי מהחינוך היהודי. עיקרון קיבוץ הגלויות של יהדות העולם במדינת לאום יהודית "פגש" הזדהות עמוקה גם בקרב יהודים רבים שלא עלו לישראל.
15. **הקונצנזוס סביב מדינת ישראל דחק לקרן זווית מחלוקות רבות ופערים בהשקפה בין ממשלת ישראל למנהיגות היהודית בעולם.** בפועל, נוצרה מערכת יחסים המבוססת על נורמה לפיה יהודי העולם לא מתערבים בתהליך קבלת ההחלטות בישראל. כך קיבלה ישראל תמיכה בלתי מסויגת מכלל יהודי העולם למרות ביקורת רווחת אודות מדיניותה בנוגע לתהליך המדיני מאז שנות השמונים, ובתחום האיזון בין דת למדינה.
16. **מאז אמצע שנות התשעים נשחקו הנחות עבודה שעמדו בבסיס מערכת היחסים בין ישראל לעולם היהודי.** לאחר העלאת יהודי בריה"מ, מזרח אירופה ויהדות אתיופיה, רובו המוחלט של העם היהודי נמצא בקהילות בטוחות ומשגשגות שחיות בגולה מבחירה; לא רק זאת אלא שלעיתים הביטחון הפיזי של יהודים בעולם מאויים כשישראל מעורבת בהתנגשויות צבאיות עם שכנותיה.⁸ יתירה מכך, השגשוג והצלחה של ישראל החלישו את תחושת הדחיפות בנוגע לצורך להגן עליה וגם את הנכונות הרחבה לקבל את משוגותיה בתחומים רגישים כמו גיור.
17. **פער מתרחב בטיב הזהות היהודית: ישראל כבר אינה מיקרוקוסמוס של העולם היהודי –** "המונופול ליהדות" ניתן בישראל לרבנות האורתודוקסית שאימצה גישה נוקשה של יהדות ויצרה הזרה וריחוק של הזרמים הפלורליסטיים, ובהם קונסרבטיבים ופורמים, אשר עליהם נמנים מרבית יהודי ארה"ב.

⁷ בהקשר זה נחתם ההסכם המפורסם בין ראש הוועד היהודי-אמריקאי יעקב בלאושוטיין לראש הממשלה דוד בן-גוריון (8/50) שהסדיר את היחסים בין מדינת ישראל לבין יהדות ארצות הברית. ההסכם הכיר בכך שיהדות ארה"ב נאמנה באופן בלעדי לארה"ב, הבטיח את אי-ההתערבות היהודי בענייניה הפוליטיים של ישראל, חייב את ישראל להימנע מביקורת על אותם היהודים שלא עלו לישראל מהתערבות בענייניהם הפנימיים, ולא איפשר למדינת ישראל לדבר בשם יהדות ארה"ב. לקריאה נוספת: סקוט לסנסקי, "גורל, עמיות ובריתות: העבר, ההווה והעתיד של היחסים בין יהדות ארצות-הברית לבין ישראל", וגם: זכי שלום, " המשבר ביחסים בין ישראל לבין הקהילה היהודית בארצות הברית: רקע והשלכות" שניהם מתוך: אסף אוריון ושחר עילם (עורכים), **יהודי ארצות הברית והביטחון הלאומי של ישראל**, המכון למחקרי ביטחון לאומי, 2018.

⁸ כך למשל לאחר ההתנגשויות הצבאיות של ישראל עם חמאס בשנים האחרונות, ניכרה עליה ברורה בפעילות נגד יהודים. קובי מיכאל, "בין ישן לחדש – מאמצי הדה לגיטימציה במבחן הזמן", המכון למחקרי ביטחון לאומי, 2017.

18. **עשורים רבים של שלילת הגולה הובילו לתערובת רעילה של בורות והתנשאות ישראלית ביחס ליהדות העולם.** בחינוך הממלכתי לא למדו על יהדות העולם, והיא לא הייתה אף חלק מתכנית הכשרה במרחב הציבורי. הסוכנות היהודית, שבמשך שנים ייצגה את הקהילות היהודיות בעולם בפני ממשלת ישראל, נחלשה בשל אוסף של סיבות. כתוצאה מכך ההנהגה הישראלית הנוכחית, בהכללה, לא מכירה את יהדות העולם, ואינה מכירה בתרומתה ההיסטורית להקמת וביצור מדינת ישראל.
19. **בעשור האחרון תחת ממשל אובמה וממשל טראמפ – הפכה ישראל לנושא פוליטי בארצות הברית** תוך שהיא נתפסת כמי שתומכת בצד הרפובליקני ומזוהה עימו וזאת בסביבה פוליטית אמריקאית של הקצנה וקיצוב.
20. **בשנים האחרונות נשחקה מאוד התמיכה וההזדהות עם ישראל, בעיקר בקרב יהדות ארצות הברית,** לנוכח שינויים דמוגרפיים, ובהם היחלשות הזיקה של הדור הצעיר ליהדות ולמוסדות הקהילה. **אחד השינויים הבולטים ביותר הוא הפיכת ישראל לנושא מקטב** בקרב קהילות יהודיות לנוכח השחיקה בתדמיתה כשוחרת שלום, כפלורליסטית וכדמוקרטית.
21. **לב המשבר נעוץ בכך שיהודים רבים רואים בהתנהלות של ישראל איום על זהותם ומעמדם כאזרחי ארצות הברית וכיהודים, וחווים את הפיכתה של ישראל מ'נכס' ל'נטל'.**⁹ במציאות זו ארגונים רבים מקטינים את הקצאת המשאבים לישראל ומצמצמים את פעילויותיהם הקשורות בישראל ורבים אף מצדדים בהתנתקות מוחלטת מעיסוק בישראל. כך לדוגמה, **רבים מבקרים את היקף או עצם העיסוק של הקהילה היהודית בקמפיין החרמות נגד ישראל (BDS), מפני שלדידם אין הוא מהווה אתגר ליבה של הקהילה היהודית.**
22. **ואם אין בכך די, רבים בקהילה היהודית מפרשים את ההתקרבות בין הממשלה הנוכחית לזרמים אוונגליסטים כהחלטה מודעת של ממשלת ישראל להפנות כתף קרה לקהילה היהודית האמריקאית,** ולבכר את החלופה הנוצרית-שמרנית, שנתפסת כאוהדת את ישראל ללא סייג, על פני החלופה היהודית שיש בה גם קולות ליברליים ספקניים.
23. פעולות של ממשלת ישראל בשנתיים האחרונות הביאו אנשים מלב הממסד היהודי לבקר חריפות את ישראל בצורה פומבית בעיתונות לא יהודית. **המשבר בין ישראל לחלקים נרחבים מיהדות ארה"ב, הוא נוכח, וכבר לא ניתן לטאטא את המשבר מתחת לשטיח.**
24. הגינוי חסר התקדים של שורת ארגונים יהודיים, ובהם אייפא"ק והועד היהודי האמריקני, את הדיל הפוליטי בין נתניהו למפלגות הימין שהוביל לצירוף "עוצמה יהודית" למפלגות הימין, הוא אינדיקציה לכך **שאפשר שהצדדים נמצאים בדרך לשינוי בלתי הפיך בקשר בין ישראל ליהדות העולם, שעלול להבשיל כבר בתקופה הקרובה.**

⁹ יהודים רבים בעולם חשים שישראל מכבידה על בניית הזהות והקהילה שלהם במספר מובנים; הרבנות ששוללת את יהדותם או דרך הביטוי של יהדותם. לקריאה: Loveday Morris and Ruth Eglash, *The Washington Post*, 16.08.2017.

פרק ב. הקשר עם העולם היהודי: נדבך מרכזי בביטחון הלאומי

פרק זה דן בקצרה במקורותיה של תפיסת הביטחון של ישראל ומסביר מדוע הקשר עם העולם היהודי מהווה נדבך מרכזי בביטחון הלאומי הישראלי.

תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל

25. **קיים קושי מבני בעיסוק בתפיסת הביטחון הלאומי של ישראל משום שאף מסמך שנכתב בנושא לא קיבל מעמד רשמי** בשל מגוון סיבות פוליטיות ומבניות.¹⁰ ראש הממשלה הראשון ושר הביטחון דוד בן-גוריון, נחשב לאיש שעיצב את תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל לאחר 'סמינר' המפורסם אשר ארך שלושה חודשים ומסקנותיו פורסמו ביוני 1947. תפיסת הביטחון הלאומי אליבא דה בן-גוריון **יצרה חפיפה גבוהה בין מושג הביטחון הלאומי לתורת הפעלת הכח** – קרי האופן בו נערכים הכוחות המזוינים של ישראל להבטיח את הקיום הפיזי של המדינה והביטחון האישי של תושביה.
26. **כל תפיסת ביטחון לאומי זקוקה לעדכון תדיר לאור השינויים החלים במציאות, ההזדמנויות והאתגרים מבית ומחוץ, ולאור חזון ויעדי המדינה.** כך היה גם בישראל, ואפילו בהיעדר מסמך ייחוס רשמי של ביטחון לאומי. בהקשר זה בלטו דו"ח מרידור, אשר הוגש לממשלה ב-2006 בתום עבודת מטה שארכה שנתיים, ומסמך אסטרטגיית צה"ל (פורסם ב-2015 ועודכן ב-2018).¹¹ **ואולם, אותם עדכונים הרחיבו את העיסוק לרוב בהיבטים טקטים של תורת הביטחון** (כגון גיוסים, הגנה על העורף והגנת סייבר).
27. **השילוב בין העדר תפיסת ביטחון לאומי רשמית, לבין הבלבול הרעיוני בין 'תפיסת ביטחון לאומי ל'תורת ביטחון והפעלת כוח', יוצר קרקע פוריה להזנחת נושאים שהם מכריעים עבור הביטחון והשגשוג הלאומיים.** על פי רוב, מדובר בסוגיות סבוכות ורב-זירתיות שאינן נופלות בתחום אחריותו של משרד או גוף מסוים, משום שהן משלבות מגוון תחומים ביטחוניים, דיפלומטיים, משפטיים ואחרים. בדרך כלל נושאים אלו אינם זוכים לטיפול עד שהם 'מתפוצצים' בדמות אירוע מכונן שלעיתים רבות גורר ועדת חקירה.
28. **דוגמה לנושא כזה היא המתקפה על הלגיטימציה של ישראל, אשר זוהתה כאתגר אסטרטגי כבר באמצע שנות ה-2000 בקרב ארגוני החברה האזרחית, זמן רב לפני שטופלה כסוגיה ביטחונית-מדינית אסטרטגית בעלת משמעות אסטרטגית בידי הממשלה וסוכנויותיה** (לאחרונה מופיעה סוגייה זו כסוגייה ביטחונית מדינית בעדכון מסמך אסטרטגיית צה"ל ב-2018). האירוע המכונן ששם אותה על הרדאר של מערכת הביטחון הוא משט המאווי-מרמרה ("המשט הטורקי") לחופי עזה בשנת 2010.¹²
29. **כיום, מקובל להתייחס למסמך אסטרטגיית צה"ל כביטוי העדכני ליעדים הלאומיים של ישראל.** המסמך מפרט את היעדים הלאומיים וקובע בין השאר, שאחד הביטויים הוא "שמירת ערכיה של מדינת ישראל וצבינה כמדינה יהודית ודמוקרטית וכבית לעם היהודי".
30. **ואולם, מקומו של הקשר עם יהדות עולם בתפיסת הביטחון הלאומי, מעולם לא ממש הוגדר.** מרבית סבבי הכתיבה והעדכון של תפיסת הביטחון הלאומי לא כללו התייחסות מפורשת לקשר עם יהדות

¹⁰ בכך שונה החוק בישראל מחוקים של מדינות אחרות, כגון ארה"ב. בישראל לא קיימת חובת כתיבה מפורשת של תפיסת הביטחון הלאומי.

¹¹ לקריאה נוספת [באתר של ד"ר מרדכי נאור](#).

¹² מסמך מכון ראות, [המשט לעזה – איך קרסה חומת האש המדינית של ישראל?](#), 2010.

העולם. המעטים שכן, עשו זאת בצורה שטחית. במילים אחרות, תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל מצויה בפער ביחס למקומו החיוני של הקשר עם יהדות העולם, כאשר רבים מכירים בחשיבות הנושא אבל לאף אחד אין אחריות ישירה עליו.

31. **גם במקרה זה, ארגוני החברה האזרחית הם אלה אשר מקדמים ומובילים את העלאת הנושא לתודעה הציבורית.** כך, קבוצת ראות כותבת על הקשר האסטרטגי בין ישראל לעולם היהודי בעשר השנים האחרונות בהיבטים שונים של ביטחון לאומי,¹³ המכון למחקרי ביטחון לאומי¹⁴ פרסם לפני מספר חודשים מסמך על יהדות העולם במרכיב בביטחון הלאומי והמכון לתכנון מדיניות עם יהודי מפרסם בשנים האחרונות הערכות שנתיות אודות מצב העם היהודי¹⁵.

מימוש הייעוד הלאומי

32. **ייעודה של מדינת ישראל כפי שמופיע באופן הבהיר ביותר במגילת העצמאות הוא להיות מדינת הלאום של העם היהודי.** כמחצית ממגילת העצמאות מבססת את הקשר ההיסטורי והמשפטי של העם היהודי לארץ ישראל ולהקמת מדינת ישראל. המגילה מציגה את ארץ ישראל כמקום בו קם העם היהודי, ממנו הוגלה, ואליה מתרחשת השיבה במאות האחרונות ברוח הציונות. המגילה גם מעגנת את המסד המשפטי למימוש זכותו הטבעית של העם היהודי להגדרה עצמית לאומית.

33. **הייעוד המצווה את הקשר העל-טריטוריאלי בין מדינת ישראל לעם היהודי מייחד את תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל.** מדינת ישראל הוקמה על ידי יהדות העולם, מתוקף הנסיבות ההיסטוריות של תקומתה כמדינה יהודית מודרנית בארץ ישראל, אשר רואה עצמה אחראית לגורל היהודים כקולקטיבי. מכאן, שהקשר של יהודים המתגוררים בישראל עם אלו היושבים מחוצה לה הוא מחויבות החוצה גבולות מדינתיים.

34. **התפיסה הציונית הדומיננטית שללה את קיום הגולה והתמקדה בקיבוץ הגלויות במדינת לאום.** הבאת יהודי העולם לישראל נתפס בעיני קברניטי המדינה כחלק מרכזי מהייעוד הלאומי וכדרך לשרת מטרות ארוכות טווח של המדינה כמו הגדלת אוכלוסייתה או פיתוח אזורי הספר. יתירה מכך, חיסול הגולה והעלאתה לישראל נתפסו גם כשירות הטוב ביותר שמדינת ישראל יכולה להציע לטובת עתיד העם היהודי, הביטוי המעשי לכך היה הפעלתם של שליחי עלייה בקרב קהילות יהודיות רבות בתפוצות. זאת משום שבראיית זרם הציונות המעשית בתנועה הציונית יהדות הגולה צפויה להיעלם כתוצאה מהתבוללות או אנטישמיות.

35. **ואולם בד בבד, העיסוק בייעודה של מדינת ישראל לשרת את כלל העם היהודי** (גם אלה שלא עלו לישראל) **היה מרכזי בעיני קברניטי המדינה וזרועות הביטחון מראשיתה של המדינה.** דוד בן-גוריון עסק בכך בהרחבה בספרו 'יחוד ויעוד'.¹⁶ בן גוריון שאף להפוך את ישראל לנכס משמעותי שיעניק יתרונות ייחודיים ושיעור קומה רוחני לכל יהודי באשר הוא. למעשה, כל אבות הציונות, כולל פינסקר, הרצל ואחד העם, עסקו בסוגיית המשך קיומו המשמעותי של העם היהודי כולו.

36. **ואכן, בפועל, ישראל פעלה כדי לספק מטריית-הגנה לכלל העם היהודי ולא רק לאזרחיה – כך למשל, יוסי מלמן ודן רביב טבעו את המושג "מודיעין יהודי", כדי לתאר את תפיסת המודיעין הישראלי את עצמו כמודיעין של העם היהודי, שפועל גם כדי להגן על קהילות יהודיות במצוקה באמצעות הטמעה של עקרונות הגנה עצמית ובהעלאת יהודים. גם הנוסח העדכני של 'חוק הלאום' קובע זאת באמירה**

13 מסמך מכון ראות, [עתידה של מדינת הלאום של העם היהודי: בין התגבשות לקריעה](#), 2017.

14 [אתר המכון למחקרי ביטחון לאומי](#).

15 [האתר של המכון למדיניות העם היהודי](#).

16 "לא רק על-ידי מחוקקה תעוצב דמותה של מדינת ישראל... בוני המדינה ומגיניה, אנשי-הרוח בעם, חזו ומדריכו, עושי המלאכה... בחינוך ובתרבות – כל אלה יעצבו דמות האומה; לפני המדינה כפני האומה". דוד בן גוריון, **יעוד ויחוד**. ירושלים, שירותי המודיעין; תשרי תשי"א.

כי "המדינה תשקוד לשם הבטחת שלומם של בני העם היהודי ושל אזרחיה הנתונים בצרה ובשביה בשל יהדותם או בשל אזרחותם".

37. **פרקטיקה זו באה לידי ביטוי, בין השאר, במעמד הגבוה ובנגישות הרבה לראש הממשלה ולצמרת הממשלה שנהנה ממנה בעבר יו"ר הסוכנות היהודית.** במשך העשורים הראשונים לקיומה של המדינה ועד לשנות התשעים, הסוכנות היהודית שימשה כגוף המרכזי שקישר בין ישראל לבין העולם היהודי. למרות שהמנדט המרכזי שלה היה עידוד עלייה, הנהגת הסוכנות יצגה הלכה למעשה את יהודי העולם בפני הממשלה.

38. **אי-מימוש הייעוד הלאומי צפוי לפגוע בחוסן הלאומי** – התרחבות הפער בין ישראל ליהדות העולם עלולה לערער על האמונה הרחבה "בצדקת הדרך" בחברה הישראלית, האמון במוסדות המדינה וגילויי סוליזריות חברתית לאומית.

בסיס הלגיטימציה הבין-לאומית של ישראל

39. **הלגיטימציה הבין-לאומית לכינונה של מדינת ישראל מבוססת על ההכרה בה כמדינת הלאום של העם היהודי.** הקשר בין מדינת ישראל לעם היהודי הוא "ההיגיון" מבחינת הקהילה הבין-לאומית להקמת מדינת ישראל, מאחר כשישראל נתפסת כמימוש הזכות להגדרה עצמית לאומית של העם היהודי כולו, כפי שבא לידי ביטוי בהחלטת העצרת הכללית של האו"ם 181 (11/47) ועוד לפני כן בהצהרת בלפור (11/17).

40. **קמפיינים אנטי-ציוניים איתם מתמודדת מדינת ישראל בשנים האחרונות מבוססים על שלילת הלגיטימציה והזכות של העם היהודי להגדרה עצמית.** המתקפות על ישראל מגיעות מכיוונים רבים על יסוד אשכולות אידיאולוגיים שונים. חלק נכבד מרעיונות אלה, מקבל רוח גבית ככל שמעמיק השבר בין ישראל לחלקים נרחבים מיהדות העולם, ובכלל זה:

- קבוצות יהודיות כגון העדה החרדית (או בעבר חוגי הבונד) שוללות את הציונות על בסיס דתי או אידיאולוגי;
- יש שרואים ביהדות 'דת', ולכן לא מוכנים להכיר בזכות של היהודים להגדרה עצמית שנובעת מהיותם 'עם';
- יש שלא מכירים בזיקה הממשית שלא נותקה בין העם היהודי לבין ארץ ישראל ולכן הם רואים בציונות פרויקט קולוניאליסטי שהביא לנישולם של הערבים המקומיים מאדמותיהם.¹⁷

41. **הרוב השקט של יהדות העולם, בעצם הזדהותו הבסיסית עם הרעיון של מדינת ישראל, מהווה את החסם המרכזי בפני המתקפה על הלגיטימציה של מדינת ישראל. ואולם, קבוצות אנטי-ציוניות אשר מזהות את הפער שנוצר בין ישראל ליהודי ארה"ב, מנסות ליצור ביניהן חיץ של ממש, במטרה לשחוק את העמידות של ישראל.** קבוצות כאלה בכוונתן מכון מעמעמות את הקו בין ביקורת לגיטימית על מדיניות ישראל לאידיאולוגיה האנטי-ציונית שלהם, ופועלות להשחיר את ישראל בצורה שתרחיק מעליה את תמיכת היהודים הליברלים.

42. **קבוצות אלה משנות את השיח במערב והפכו בכמה מקומות את ההתנערות מהציונות לנייר הלקמוס של המחנה הליברלי פרוגרסיבי.** כתוצאה מכך, צעירים יהודים ליברלים רבים מעדיפים פשוט להתנתק מישראל, בעוד שמספר קטן יותר אפילו הופכים למשתתפים מובילים בקמפיינים נגדה.

¹⁷ אחד הטיעונים המרכזיים בהקשר זה הוא שמוצאה של יהדות אירופה הוא למעשה מממלכת הכוזרים. ר' שלמה זנד, **מתי ואיך הומצא העם היהודי**, רסלינג, 2008; ארתור קוסטלר, **השבט ה-13**, מאזנים, 1999; ר' גם אמנון רובינשטיין ואלכסנדר יעקובסון, **ישראל ומשפחת העמים**, שוקן, 2003, עמ' 113-124.

העוצמה הרכה של ישראל

43. **במסמך זה אנו משתמשים במושג עוצמה רכה (Soft Power) כדי לתאר את יכולתה של מדינה לעצב את העדפותיה של מדינות אחרות, ציבורים במדינות אחרות או ישויות בין-לאומיות בדרכים לא כוחניות.** עוצמה רכה היא אמצעי עקיף להפעלת כוח ומאפשרת למדינה להשיג את יעדיה (ראו כאן).¹⁸
44. **הקשר עם יהדות העולם מהווה מקור עוצמה רכה לישראל ומספק רכיבים חיוניים לביטחונה הלאומי** באופן שכמעט ואין לו אח ורע בזירה הבינלאומית. חשיבות 'העוצמה הרכה' עולה בעולם הגלובלי שמאופיין בריבוי של קשרים ישירים ואינטרסים מרובדים.

שמירת היחסים המיוחדים בין ישראל לארה"ב

45. **'היחסים המיוחדים'¹⁹ בין ישראל לארה"ב²⁰ מתייחסים למאפייניה הייחודיים של מערכת הקשרים ושיתופי הפעולה המדיניים, הביטחוניים והכלכליים בין ישראל לארצות הברית שהפכו לאחד מעמודי התווך של תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל.**
46. הסיבות והמניעים לקיומם של היחסים המיוחדים הם מגוונים ונשענים על שילוב בין ערכים, אינטרסים ועוצמות התארגנות הקהילה היהודית. **מניע מרכזי ליחסים האלה היא ההשפעה הפוליטית, העוצמה והשגשוג של יהודי ארצות הברית** – בעיקר באמצעות השדולה הפרו-ישראלית, השתלבות יהודים במשרות רמות דרג בממשל האמריקאי, פעילותם של חברי קונגרס וסנאט יהודים, ושורה של משפיענים יהודים אמריקאים בתקשורת, בחברה ובכלכלה האמריקאית אשר יוצרים תמיכה ציבורית רחבה לתמיכת ארה"ב בישראל.
47. **במהלך השנים הפכו היחסים המיוחדים לנדבך מרכזי של הביטחון הלאומי של ישראל כישום לעיקרון שטבע בן גוריון שקרא לברית אסטרטגית עם מעצמה.²¹** היתרונות של מדינה קטנה ומוקפת אויבים כישראל בתמיכת המעצמה המובילה בעולם הם ברורים, ותיאור המימדים הרבים שלהם חורג ממסגרת של מסמך זה, נציין בקצרה בלבד את המימדים הבאים:
- **המימד הביטחוני** - היחסים המיוחדים בתחום הביטחוני החלו להתעצב במהלך שנות השישים והשבעים. ישראל מוגדרת בחקיקה כ"שותפה אסטרטגית עיקרית של ארצות הברית". ליחסים המיוחדים בתחום הביטחוני מספר מאפיינים, ובכלל זה:
 - **מחויבות לשמירת יתרונה האיכותי של ישראל** - באמצעות עסקאות נשק, מכירת נשק מבוקרת לשכנותיה של ישראל ומחויבות לסיוע בשעת חירום;
 - **תיאום ושיתוף פעולה אסטרטגי** – באמצעות תיאום מראש של מהלכים צבאיים ישראלים, אימונים צבאיים וקבוצות עבודה משותפות, פיתוח משותף של כלי נשק, שיתוף

¹⁸ להגדרה זו יצקנו תוכן מעט שונה מההגדרה המקורית של ג'וזף ניי, שמתייחס לעוצמה רכה כיכולתה של מדינה לעצב את העדפותיה של מדינה אחרת בדרכים לא כוחניות. עוצמה רכה היא אמצעי עקיף להפעלת כוח ומאפשרת למדינה להשיג את יעדיה בעזרת גיוס מדינות תחת הנהגתה, הערכים שהיא מייצגת, והדוגמא שהיא מספקת. ראו Joseph Nye., **Soft Power**, New York: PublicAffairs, 2004, pp.5-15, 30.

¹⁹ הביטוי 'יחסים מיוחדים' (special relationship) הוטבע לראשונה על ידי וינסטון צ'רצ'יל בשנת 1946 לתיאור הברית האנגלו-אמריקאית במהלך מלחמת העולם השנייה. ר' GRIN **The Special Relationship Between Great Britain and the USA – Myth or Reality?**, Fichtner Jan, Verlag, 2003.

²⁰ ראשיתם של 'היחסים המיוחדים' בין ישראל לארה"ב בתקופת ממשל אייזנהאור בסוף שנות החמישים, אז החלה להיתפס ישראל כנכס אסטרטגי לארה"ב. יחסים אלה העמיקו לאחר מלחמת ששת הימים (1967) ומלחמת יום הכיפורים (1973) ועוד יותר לאחר הסכם השלום בין ישראל ומצרים (1979), אז גם הפכה ישראל למדינה שמקבלת את סיוע החוץ הגבוה ביותר מארה"ב. לקריאה נוספת, ראו את הפרק שכתבה ד"ר מיכל חטואל רדושיצקי, "תרומת ארצות הברית לביטחון הלאומי של ישראל". מתוך: אסף אוריון ושחר עילים (עורכים), **יהודי ארצות הברית והביטחון הלאומי של ישראל**, המכון למחקרי ביטחון לאומי, 2018.

²¹ Dowty Alan, "Israeli Foreign Policy and the Jewish Questions", **MERIA**, Volume 3, No. 1, 1999.

פעולה מודיעיני בלחימה בטרור ובאויבים משותפים, ותיאום המדיניות הגרעינית של ישראל.

- **המימד המדיני** – ישראל וארה"ב פועלות במשותף במגוון תחומים הקשורים דיפלומטיה וביחסים בין-לאומיים, ובעיקר: לארה"ב שמור תפקיד מרכזי בכל מהלך מדיני; אין הפתעות: יוזמות מדיניות מתואמות עם ישראל; לישראל "מובטח" סיוע אמריקאי בזירה הדיפלומטית.
- **המימד הכלכלי** – הקשרים הכלכליים בין ישראל לארה"ב ענפים מאוד ויש להם מספר מאפיינים ייחודיים. העיקריים שבהם הם: סיוע מקיף בתנאים מיוחדים; מימון מהלכים מדיניים; והסכם סחר חופשי.

נכס דיפלומטי ובמאבק בדה-לגיטימציה

48. **קהילות יהודיות בעולם פועלות מול מדינות, קהילות מיעוטים, ארגונים בין-לאומיים, וממשלותיהם כדי לקדם את האינטרסים של ישראל.** מבין מאפיינים הפעילות הזו:

- **דיפלומטיה של קשרים עם ממשלות ומדינות** – ישראל נעזרת בקהילות יהודיות חזקות ומשגשגות בארה"ב, באנגליה, בצרפת, באוסטרליה, בגרמניה ובמקומות נוספים כדי לקדם אינטרסים פוליטיים וכלכליים של ישראל בתחומים שונים.
- **הדרך לושינגטון עוברת בירושלים: סטריאוטיפים של עוצמה, כסף והשפעה על ארה"ב של הקהילה היהודית הפכו את מדינת ישראל למושא לחיזור דיפלומטי** – מעמד הקהילה היהודית בארצות הברית הוא נכס דיפלומטי ראשון במעלה. מנהיגים זרים מחזרים אחרי ירושלים או ישירות אחר קרבתם של מנהיגים יהודיים בעולם. ישראל הפכה להיות "נושא חם" שעולה בכל מסע בחירות בארה"ב, וביקורים של מועמדים לבחירות בישראל הפכו לדבר שבשגרה.²²
- **הערוץ האחורי של מדיניות החוץ הישראלית** – ארגונים ודמויות מהקהילה היהודית מקיימים יחסי חוץ עם מדינות זרות שלמדינת ישראל אין יחסים רשמיים איתם.²³ יהדות העולם שיחקה תפקיד מכריע במדיניות החוץ של היישוב, דרך הקמת המדינה ועד היום, במיוחד במקומות בהם מדינת ישראל הרשמית מתקשה לפעול.
- **הכשרת הקרקע לתמיכה ציבורית רחבה בישראל** – השתלבותם והתערותם של יהודים מובילים בעמדות מפתח בכלכלה, בפוליטיקה, בתקשורת ובתרבות, במיוחד בארה"ב, הכשירו את הקרקע לתמיכה ציבורית רחבה בישראל.

49. **בשנים האחרונות בולטת הפעילות של ארגונים יהודיים נגד קמפיין הדה-לגיטימציה** - המאמצים הרבים של ממשלת ישראל לצד מגוון ארגונים יהודיים הביאו לבנייתה ולחיזוקה של רשת פרו-ישראלית גלובלית אפקטיבית למדי נגד גופים אנטי-ישראליים. ארגונים יהודיים עומדים בחזית המאבק נגד פעילות אנטי-ישראלית בקמפוסים, באיגודי העובדים, ברשויות המקומיות, בכנסיות וכו'. ואכן, למרות שהדינמיקה האנטי-ישראלית לא נעצרה, בשש השנים האחרונות, הצליחה הרשת הפרו-ישראלית להכיל את מרבית הפעילות של תנועת החרמות וארגונים אנטי-ישראליים. כך לאחרונה, ארגונים יהודים הביאו לכך שיותר מ- 20 מדינות בארצות הברית קידמו חקיקה האוסרת התקשרות והשקעה בגופים שקוראים לחרם על ישראל.

22. 2002. **International Affairs** Shain, Yossi, and Barry Bristman. "Diaspora, kinship and loyalty: the renewal of Jewish national security." 78.1: 69-96.

23. כך למשל, בביקורו האחרון בארה"ב בחודש מרץ 2018, מוחמד בן-סלמאן יורש העצר הסעודי נפגש עם מנהיגי AIPAC, פדרציות וארגונים בולטים דוגמת ה-AJC, ADL וכו'. Armin Rosen, [Tablet](#), 13.02.2018.

חיזוק העוצמה הכלכלית, המדעית והטכנולוגית

50. **קהילות יהודיות יוצרות שפע עצום של אפשרויות כלכליות** – רשת הקהילות היהודיות הפרוסות ברחבי העולם מהוות פלטפורמה של קשרי מסחר המחברת לכלכלה הישראלית ויוצרת מגוון של הזדמנויות עסקיות.
51. **יהדות העולם תורמת תרומה משמעותית לתל"ג הישראלי** – מחקר של משרד התפוצות מצא שיהודי העולם הם מקור ל-58 מיליארד ₪ לכלכלה הישראלית (14 מיליארד דולר), אשור מהווים 6.35% מהתל"ג הישראלי.²⁴ נוסף על כך, הקהילות היהודיות משחקות תפקיד מפתח ביצירת ובחיזוק שותפויות סחר עם מדינות שונות, ובראשן ארה"ב.
52. **השקעות ישירות בישראל** – יהודי העולם משחקים תפקיד מרכזי בגידול בהיקף ההשקעה בישראל. כך למשל, ב-2016 יהודים אמריקאים רכשו אג"ח של מדינת ישראל בסכום שיא של 1.127 מיליארד דולר.²⁵
53. **תיירות יהודית היא מנוע צמיחה למשק בשיעור של עשרות מיליוני דולרים**. 27% מהתיירים לישראל הם יהודים מהעולם.²⁶ כך לדוגמה, תיירות תגלית תרמה משנת 2000 למשק יותר ממיליארד דולר.²⁷ משתתפי תגלית מהווים כ-12% מהתיירים המבקרים את ישראל בחודשי הקיץ והחורף. בניגוד לתיירות הכללית אשר רגישה למצב הביטחוני, תיירות תגלית שומרת בדרך כלל על יציבות גם בתקופות מתוחות.
54. **יהדות העולם כקהילה המדעית-טכנולוגית-כלכלית הרחבה של ישראל** – השאיפה לשמור על היתרון האיכותי של ישראל בתחום הביטחון הלאומי הפכו אותה למעצמת חדשנות וטכנולוגיה. יהדות העולם עוזרת לשמר יתרון זה באמצעות הנגשת מארג הקשרים שלה עבור האקו-סיסטם הישראלי, באמצעות פיתוח המדעים בישראל (תמיכה בהשכלה גבוהה ועידוד קשרי מחקר) והן באמצעות ההשקעות הראשונית בטכנולוגיה.²⁸
55. **תרומות היהודים לישראל מופנות לחיזוק החברה בישראל**, בעיקר בתחומי החינוך, ההשכלה, הבריאות, הפלורליזם היהודי ומגוון של יוזמות חברתיות ועמותות. יהודי העולם תורמים גם למוסדות ציבוריים (כגון בתי חולים) ואף לצה"ל. ההערכות הן כי הפילנתרופיה היהודית-אמריקאית בשנת 2017 עמדה על כשמונה מיליארד ₪ ורק חלק ממנה הגיע לישראל.²⁹ התרומות לישראל מהוות כ-16% מסך התרומות הבין-לאומיות הפילנתרופיות בארה"ב כולה.³⁰
56. **פילנתרופיה יהודית בשעת חירום תורמת ליכולת העמידות של החברה הישראלית** - למדינת ישראל עומק אסטרטגי גיאוגרפי מוגבל. אולם, היא נהנית מכך שיהדות העולם מהווה עבורה עומק אסטרטגי דמוגרפי-אנושי החורג מגבולותיה. יהדות העולם מחזקת את ישראל בשעת משבר ולחימה, דרך מגביות החירום שנועדו להכשיר מקלטים, לרכוש ציוד נחוץ או לתמוך בחיילים, וגם באמצעות תמיכה מורלית.

Raphael Ahren, [Times of Israel](#), 28.6.2017 24

JTA, [Record \\$1.1 billion in Israel Bonds sold in US in 2016](#), 28.2.2017 25

Raphael Ahren, [Times of Israel](#), 28.6.2017 26

Danielle Ziri, [JPOST](#), 21.10.2016 27

Inbar, E. 1990. [Jews, Jewishness and Israel's Foreign Policy](#). Jewish Political Studies Review,2(3/4), 165-183. 28

Avi Chai Foundation;Eric Fleisch Theodore Sasson, 2012, Cohen Center, Brandeis University and Jack Wertheimer, 2018 29

לקריאה נוספת, באתר של [Berman Jewish Policy Archives](#) 30

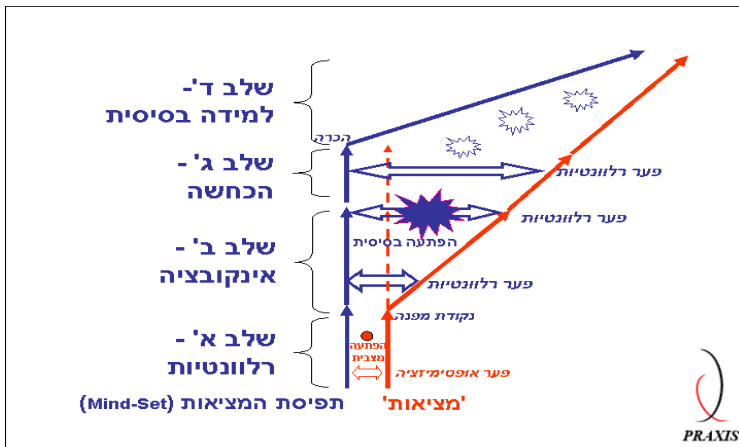
פרק ג. המשבר עם יהדות העולם מחולל שורה של הפתעות בסיסיות³¹ בביטחון הלאומי

פרק זה מבוסס על תיאורית ההפתעות בסיסיות ופערי רלוונטיות של ד"ר צבי לניר, מייסד חברת פרקסיס. באמצעות תיאוריה זו נדגים איך נקודת העיוורון הישראלית בנוגע ליחסים עם התפוצות, מייצרת שורת משברים אשר נחווים כהפתעות בסיסיות.

הפתעות בסיסיות ופערי רלוונטיות

57. **הפתעה בסיסית היא אירוע החושף פער שנוצר בין תפיסת המציאות לבין המציאות שהשתנתה.** פער זה נקרא 'פערי רלוונטיות' (ר' דיאגרמה). את שורשי ההפתעה הבסיסית יש לחפש תקופה ארוכה לפני התרחשות המשבר המפתיע בשורה של הנחות היסוד, תכניות התנהלות, הרגלים, מוסדות או תמריצים שהפכו ללא רלוונטיים במציאות המשתנה.

58. **קיימת נטייה להכחיש את קיומו של פערי הרלוונטיות גם לאחר המשבר, ולהסביר את המשבר בהישען על אותן הנחות היסוד שהביאו לו.** הקושי להכיר בשינויים בסיסיים המתרחשים בסביבה ובאופן הרלוונטיות של תפיסות מקובלות מוביל להתייחסות אל ההפתעות הבסיסיות ככאלה שנגרמות בשל בעיות טקטיות-טכניות ('הפתעות מצביות') שאין בהם כדי להצביע על תמורה משמעותית במציאות הקיימת. קושי זה נובע ממגוון סיבות אישיות, פסיכולוגיות, פוליטיות וארגוניות.

59. **כל עוד שולטת התפיסה השגויה כי הבעיה בפניה אנו עומדים הינה טכנית מטבעה, אנו צפויים להמשיך ולחוות אירועים חוזרים ונשנים של הפתעות בסיסיות.** כל אחד מאירועים אלו משקף את פערי הרלוונטיות ההולך וגדל ביחס למציאות.

60. **למידה בסיסית ועבודה הסתגלותית בדרך לפתרון הפער** – היכולת להכיר במציאות המשתנה ולהתמודד עימה כרוכה בתהליך למידה עמוק הכולל יצירת מערכת מושגים חדשה לתיאור המציאות ('תהליך למידה בסיסית'). לאחר מכן נדרשת עבודה הסתגלותית, קרי העבודה הנדרשת כדי להתמודד עם המציאות החדשה, הכוללת גם פיתוח ידע חדש ובניית מוסדות ונורמות חדשים, שינוי בערכים, באמונות ובהתנהגות.³²

³¹ פרק זה והדיאגרמה המובאת בו מבוססים על משנתו של ד"ר צבי לניר מחברת פרקסיס. דיאגרמה של תהליך ההפתעה הבסיסית (PRAXIS©2006). הסבר זה בשינויים קלים הופיע גם מסמך מכון ראות: [המשט לעזה – איך קרסה חומת האש המדינית של ישראל?](#) ראו גם צבי לניר, **ההפתעה הבסיסית - מודיעין במשבר**. המרכז למחקרים אסטרטגיים: אוניברסיטת תל אביב, 1983.

³² מתוך: Heifetz, R. A. 1994. **Leadership Without Easy Answers**. Harvard University Press.

ישראל מצויה בפער רלוונטיות לגבי הקשר עם יהדות העולם

61. להלן בתמצית, סיכום חלק מההנחות יסוד המרכיבות את התפיסה הישראלית בנוגע ליחסים עם העולם היהודי אשר על בסיסן מתנהלת המדיניות הישראלית, אל מול המגמות המתהוות, אשר מערערות את הנחות היסוד הנ"ל עד כדי הפיכתן ללא רלוונטיות:³³

הנחות היסוד	המציאות המשתנה
מדינת ישראל מהווה מקלט לכל יהודי, מקור עוצמה עבור העם היהודי כולו.	ישראל כבר אינה נכס ביטחוני ליהודי העולם: יהדות המצוקה נעלמה, החיים בגולה הם מבחירה; ישראל לעיתים פוגעת בחוסן היהודי והביטחון הפיזי של יהודים בעולם נפגע כשישראל מעורבת בעימותים צבאיים. ³⁴
מדינת ישראל מעניקה משמעות וקומה רוחנית לכלל יהודי העולם.	ישראל כבר אינה מיקרוקוסמוס של העולם היהודי. המונופול האורתודוקסי מייצר הזרה וריחוק של הזרמים הפלורליסטים.
מדינת ישראל היא מקור לגאווה עבור יהודי העולם.	ישראל הפכה להיות נושא מקטב; הזיקה והמחויבות של יהודים לישראל חושפת אותם לעיתים לאשמת 'נאמנות כפולה'. ³⁵
העם היהודי תמיד יעמוד לצד ישראל וישמור על זכותה להתקיים ולהתגונן.	מדינת ישראל חווה את "התמסדות ההתרחקות" של קהילות וארגונים יהודים, אשר חלקם מתנכרים אליה לחלוטין.

62. **שורת המשברים שחוו יחסי ישראל ויהדות ארה"ב הם למעשה הפתעות בסיסיות.**³⁶ ואולם, הפתעות אלה נחוו כמשברים טכניים ולא לווה אליהם ערך טראומטי. המחיר שישראל שילמה בגין לא היה משמעותי וכתוצאה מכך, לא הייתה בישראל קריאת תגר על הנחות היסוד הרווחות ביחס לסוגיה. זאת הסיבה שלא התקיים שיח מורכב ותהליך עמוק של למידה שנחוצים כדי להבין את המשמעויות של המציאות החדשה. כך למשל:

³³ פרק זה הוא תמצית של ניתוח פער הרלוונטיות בסוגיה שהוצג במסמך מכון ראות, "[עתידה של מדינת הלאום של העם היהודי: בין התגבשות לקריעה](#)". מרץ 2017.

³⁴ קובי מיכאל, "[בין ישן לחדש – מאמצי הדה לגיטימציה במבחן הזמן](#)". INSS, 2017.

³⁵ ברצותם או לא, יהודי העולם נתפסים כקשורים למדינת ישראל וכמייצגים שלה במובן מסוים. כך למשל, בלטה פרשת פולארד – במסגרת הפעילו שירותי הביון הישראליים מרגל בקרב מקבליהם האמריקאים – שייצרה מתח בין ישראל לקהילה היהודית בארה"ב, על רקע החשדנות כלפי הקהילה היהודית מצד גורמים בממשל ובמערכות הביטחוניות האמריקאיות. זכי שלום, "משבר ביחסים בין ישראל לבין הקהילה היהודית בארצות הברית: רקע והשלכות". INSS, 2018.

³⁶ המתח ההולך וגדל בין ישראל לתפוצות מורגש סביב אירועים ובאזורים שונים (כגון, חוק הלאום על סבביו השונים, המאבק הישראלי לסיכול הדיל האיראני, מתווה הכותל החדש ועוד). דינאמיקות אלה נסקרו בהרחבה במסמך של מכון ראות שכותרתו: "[ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי](#)" (2017), אשר במידה רבה צפה את המשבר הנוכחי.

מחקרים נוספים מאששים את טענת ההתרחקות ואיתה אבדן הנכס האסטרטגי. ראו למשל מחקר של המכון למחקרי מדיניות העם היהודי: Shmuel Rosner and Dr. John Ruskay, [70 Years of Israel-Diaspora Relations](#), The Jewish People Policy Institute (4.10.2018).

- לאחר ביטול מתווה הכותל (יוני 2017) ואישור חוק הגיור, חבר הנאמנים של הסוכנות היהודית ביטל בצעד חסר תקדים ארוחת ערב עם רה"מ נתניהו;
- לאחר אישור חוק הלאום (יולי 2018) נשיא הקונגרס היהודי העולמי פרסם בניו יורק טיימס כי אישור החוק ותהליכים נוספים בישראל מסכנים את יחסיה עם יהדות ארה"ב;
- עיכוב העיתונאי פיטר ביינרט בנתב"ג (אוגוסט 2018), לכאורה בשל עמדותיו הביקורתיות נגד ממשלת ישראל, יצר זעם בקרב יהדות ארה"ב שאף הביאו להתנצלות נדירה של נתניהו והשב"כ ולתרץ אותה בטעות מינהלית.
- לאחר הטבח בבית הכנסת בפייטסבורג (10/18) בלטו חילוקי הדיעות בין רבים בקהילה היהודית לישראל: בעוד שהקהילה היהודית ביקרה את המסרים של טראמפ שלטענתם מעודדים אנטישמיות, בכירים ישראלים בחרו להדגיש את הגינוי של טראמפ לטבח ואת ידידותו למדינת ישראל.
- אפילו השדולה הישראלית בארה"ב, אייפא"ק, גינתה (3/19) בצורה חסרת תקדים עם ארגונים נוספים את הדיל הפוליטי בין נתניהו למפלגות הימין שהוביל לאיחוד של "עוצמה יהודית" לבית היהודי והאיחוד הלאומי.

טענת מכון ראות שאירועים אלה היוו הפתעות בסיסיות לישראל ויש לראותם כאירועים בתחום הביטחון הלאומי. משברים אלה אינם רק ביטוי מקומי לפערי השקפה עמוקים בין ישראל לבין יהדות העולם, אלא אירועים מסלימים שמאיימים על יעודה של המדינה וגם על מרכיבים מרכזיים בעוצמתה הלאומית. מלוא עוצמת ההשלכות של משבר זה יתבררו רק בעתיד, אולם כבר בשלב זה ברור שהוא פגע בליבת המנהיגות היהודית בתפוצות.

לקראת 'יום הכיפורים' של יחסי ישראל והעולם היהודי

שחיקת מעמדה של מדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי, צפויה להביא את ישראל לחוות הפתעה בסיסית בעלת השלכות אסטרטגיות, ייתכן שכבר "ביום שאחרי טראמפ": .64

- **במהלך כהונת טראמפ מתחזקת מגמת ההתרחקות בין מדינת ישראל לבין הקהילות של יהדות ארה"ב ו"מושלים" תהליך הפיכתה של ישראל לנושא חד-מפלגתי בארה"ב.** רכיב מכריע בכך הוא שחיקת התדמית של ישראל כשוחרת שלום, פלורליסטית ודמוקרטית בעיני יהודים ליברליים. מטריד במיוחד הגידול במספרם של צעירים יהודים, כולל בוגרי החינוך היהודי קונסרבטיבי ואף אורתודוקסי הלוקחים חלק בפעילויותיה של תנועת החרמות נגד ישראל המצטרפים למספר גדול אף יותר של צעירים שאינם חש זיקה לישראל.
- **"בועת הלגיטימציה של ממשל טראמפ" מסתירה את עומק המשבר עם יהדות ארצות הברית והופכת אותו למשבר נסתר מן העין**³⁷ - הסיוע הדיפלומטי והעמידה האיתנה לצד ישראל של הממשל, החיבוק האוונגליסטי ומעבר השגרירות האמריקאית לירושלים, יצרו תחושה של ישראל חומת אש דיפלומטית. יתירה מכך, חיזוק הקשרים עם מעצמות נוספות, והפלירטוט המתמשך עם מדינות ערב המתונות, מחזקים בישראל את התחושה של עצמה איזורית. כך הפך משבר היחסים בין ישראל לעולם היהודי למשבר שעוצמתו נסתרת מן העין.
- **אולם "בועת הלגיטימציה של ממשל טראמפ" צפויה להתפוצץ לכשירד מהבמה הפוליטית:**
 - **ממשל דמוקרטי פחות מחוייב** – הממשל הדמוקרטי הבא צפוי להיות פחות ידידותי לישראל מאי פעם בעבר, בשל שינוי פניה של המפלגה הדמוקרטית והקיטוב הגובר בפוליטיקה האמריקאית. בשעה שתומכי ישראל האוונגליסטים צפויים לאבד מהשפעתם,

³⁷ ג'ארד דיימונד, התמוטטות: מדוע נפלו הציביליזציות הגדולות של העבר? האם זה יכול לקרות גם לנו? (מטר, 2008).

ישראל תגלה שהתמיכה בה בארה"ב הפכה לדגל אותו נושאת בצורה מובהקת רק המפלגה הרפובליקאית. יתירה מכך, בתרחיש לא בלתי סביר בשעת כתיבת שורות אלה, **בבריטניה עשויה לשלוט מפלגת הלייבור ובראשה ג'רמי קורבין, שלו סדר יום אנטי-ישראלי;**

○ **ההיפוך הדמוגרפי בין הירדן לים עובדה מוגמרת.** הממשל הבא, בין אם יהיה ליברלי או לא, יהיה הראשון זה עשרות שנים שהנחת העבודה עם כניסתו לתפקיד תהיה שהאוכלוסיה היהודית בארץ ישראל מהווה מיעוט;³⁸

○ **מבוי סתום בתהליך המדיני** – כיוון שישראל והפלסטינים נמצאים במבוי סתום בתהליך המדיני, תרחיש אפשרי שהנחת העבודה של הממשל הבא יהיה שעיקרון שתי המדינות כבר אינו רלוונטי, לאחר כישלון כל סבבי המו"מ בשני העשורים החולפים ושחיקת עיקרון הפרדה.

● **השילוב בין הנסיבות המתוארות לעיל לבין הפער עם יהדות העולם, עלול להפוך את ההפתעה הבסיסית הבאה לפגיעה קשה בביטחון הלאומי** – הדור הבא של המנהיגים היהודיים אשר יוביל את הגופים המרכזיים בקהילה היהודית, פחות מחוייב לישראל בהכללה, והתמיכה בישראל צפויה להיחלש אף יותר. יתירה מכך, **ארגונים וגופים מרכזיים יהודיים עלולים לא רק לזנוח את תמיכתם בישראל, אלא לכפור בכך שהיא מייצגת את זכותו של העם היהודי להגדרה עצמית לאומית.**

65. **לסיכום, אם הייעוד והאתוס המכונן של מדינת ישראל יאותגרו משמעותית מבפנים, הקהילה הבין-לאומית עשויה לראות במדינת ישראל מפעל חסר לגיטימציה, במיוחד במציאות בה אין רוב יהודי בין הים לנהר. במקרה כזה, ייפגעו גם החוסן הלאומי והלכידות הפנימית היהודית ואז ישראל תחווה סערה מושלמת כשמרחב התמרון שלה להכיל אותה מוגבל מאוד.**

³⁸ באפריל 2018 הציג המינהל האזרחי בוועדת החוץ והביטחון של הכנסת [נתונים](#) שמהם עולה כי בין הירדן לים יש יותר ערבים מיהודים.

פרק ד. חוסן עמי: המשבר מסכן את עתידו של העם היהודי

פרק זה מראה איך הפער שהולך וגדל בין ישראל לעולם היהודי פוגע בלכידות הקהילתית וביכולת של הממסד היהודי להניע את הקהילה כקולקטיב למען מטרות משותפות. כתוצאה מכך, המשבר עלול לפגוע בזהות ובהמשכיות היהודית ולסכן את עתידו של העם היהודי.

66. **'החוסן העמי' של העם היהודי מורכב ממנגנוני ההגנה ודרכי הפעולה שנועדו להגן ולשמור על המשכיות העם היהודי בתפוצות במציאות ללא ריבונות וללא כח צבאי.** אף כי ניתוח מנגנונים אלה חורג מסדר היום של מסמך זה, נציין שמנגנונים אלה כוללים, בין השאר: תודעה קולקטיבית של עם (עמיות); פריסת העם היהודי כרשת של קהילות חסיונות;³⁹ מערך קשרי חוץ שפועל לקדם את האינטרסים של הקהילה היהודית;⁴⁰ ודבקות בערך הערבות ההדדית (סולידריות) שגוזר תחושה של אחריות ומחוייבות לסיוע לכל יהודי באשר הוא.⁴¹ המשבר בין ישראל ליהדות העולם פוגע בכל אחד מהרכיבים האלה.

המשבר פוגע בעוצמת ובחיוניותה של הקהילה היהודית בארה"ב

67. **בשנים האחרונות ישנה שחיקה בשיעורי התמיכה וההזדהות עם ישראל בקרב יהודי ארה"ב. אחת המגמות הבולטות היא הפיכת ישראל לסוגיה מקטבת לנוכח השחיקה בתדמיתה כשוחרת שלום, כפלורליסטית וכדמוקרטית.** פעולות ממשלת ישראל אף הביאו לאחרונה אנשים מלב הממסד היהודי לבקר חריפות את ישראל בצורה פומבית וחסרת תקדים בעיתונות לא יהודית.⁴²

68. **כתוצאה מכך ומגמות נוספות, נחלש כוחם של ארגונים קהילתיים יהודיים, עמוד השדרה של הקהילה היהודית בארה"ב.** מגמות אלה גורמות לארגונים הקהילתיים לשלם מחיר עבור תמיכתם בישראל, שוחקות את תדמיתם הליברלית, והופכת אותם ללא רלוונטיים לצעירים יהודים רבים.⁴³

69. **הקיטוב בקרב הקהילה היהודית סביב ישראל פוגע בלכידות הקהילתית, וחותר תחת היכולת של הקהילה היהודית בארה"ב לקדם את האינטרסים שלה.** ככל שארגונים קהילתיים יהודיים מתקשים

³⁹ העם היהודי היה פרוש כרשת של קהילות יהודיות אשר היו מקושרות ביניהן בדרכים שהבטיחו תקשורת, תנועה מתמדת של אנשים ורשת ביטחון קיבוצית בזמן משבר. לקהילות היהודיות לא הייתה כפיפות לסמכות על מרכזית או מרכז אחד בלעדי של סמכות וייצוג אשר מוסמך לקבל החלטות בשם העם היהודי. מבנה שטוח זה אפשר לקהילות היהודיות לאמץ תודעה קולקטיבית של לאום יהודי, ובד בבד לפתח פתרונות הסתגלותיים וגמישים לאתגרים מקומיים ופרטיקולריים. מבנה ההתארגנות הרשתית הצליח לעמוד בפני זעזועים ומשברים רבים – בעיקר באמצעות הסתת מרכז הכובד של הקהילות לאזורים חדשים של התחדשות עצמית. מבנה הרשת היהודית אפשר גם גיוס יעיל ונרחב של משאבים סביב צרכים דחופים בזירות שונות. הנהגת העם היהודי עודנה מפוזרת בכמה רכזות – בדרך כלל ערי כרך שבהם מתקיימים מוסדות אזורים של קהילה.

⁴⁰ קשרי הקהילה של הקהילות היהודיות הן המנגנונים, הארגונים, והפרקטיקות לטוויית מארג קשרים של ארגונים ויחידים בשם הקהילה היהודית עם גורמים חיצוניים לטובת קידום האינטרסים של הקהילה היהודית. מנגנונים כאלה פעלו ברמה המקומית של הקהילה וגם ברמה הלאומית ואזורית, והן נחשבו למעשה ל"משרד החוץ" של קהילות יהודיות. כך למשל, למערך ארגוני קשרי הקהילה נודע תפקיד מפתח בהפיכתה של הקהילה היהודית בארה"ב ממועט נרדף ומופלה עד לשנות השישים, לקהילה המצליחה, המשפיעה והמבוססת ביותר בהיסטוריה היהודית. בשנים האחרונות, אלו הם הארגונים אשר עומדים בחזית המאבק נגד ארגונים אנטי-ישראליים בקמפוסים.

⁴¹ הרעיונות המופיעים בפרק זה הקשורים לחוסן עמי, נשענים על הספר: גידי גרינשטיין, **סוד הקיום היהודי**, כנרת זמורה ביתן, דביר 2015. גידי גרינשטיין הוא מייסד קבוצת ראות.

⁴² See for example an op-ed in the New York Times by President of the World Jewish Congress Ron Lauder, August 13, 2018, ([click here](#)).

⁴³ Steven Cohen and Jack Ukeles, the Jewish Community Federation of San Francisco, the Peninsula, Marin, and Sonoma counties. Read also here: Batya Ungar-Sargon, The Forward, February 13, 2018, ([click here](#)).

יותר ויותר להגדיר אינטרסים, מטרות, ערכים ומחוייבויות משותפים, כך מורכב יותר לשנע את הקהילה היהודית לקידום מטרות כקולקטיב.

.70 **שחיקת הסולידריות והקונצנזוס היהודיים סביב המלחמה באנטישמיות החדשה** –קמפיינים אנטי-ציוניים המאתגרים אף את הממסד היהודי ויש בהם מימד אנטישמי, פורחים ללא התנגדות נחושה של כלל הקהילה היהודית. למעשה, יהודים רבים מתכחשים לכך שיש בעיה; אינם מקבלים את הטענה שבאנטי-ציונות יש גם קורטוב של אנטישמיות; גם אם אינם מרגישים נוח עם קמפיין ה-BDS, הם לא ייצאו נגדו פומבית בגלל היחס האמביוולנטי שלהם לישראל. מעבר לכך, ישנם אפילו מספר לא מבוטל של יהודים בקרב אותן קבוצות אשר מקדמות את הקמפיינים האנטי-ציוניים.

סכנה של קריסה רעיונית של אידאל העמיות

.71 **אחת ההשלכות של מגמות אלה היא שאפילו כאלה המזוהים עם הממסד היהודי, מעדיפים "לנתק מגע" מישראל, ולהתייחס לקמפיינים אנטי-ישראליים הממוקדים בלאומיות ועמיות יהודית (דה-לגיטימציה) "כבעיה של ישראל".**

.72 **אף כי מגמה זו עדיין בחיתוליה, היא עלולה להתרחב ומשמעותה תהיה קריסה רעיונית של אידיאל העמיות (Peoplehood),** שהפך לרעיון סביבו נבנתה הזהות היהודית בארה"ב בעשורים האחרונים. אידאל העמיות - תחושת השייכות לעם היהודי - "לא יחזיק מים" ללא קשר משמעותי עם המדינה היהודית, ביתם של 7 מיליון יהודים. לכן למרות "הפיתוי" של רבים להתנתק מישראל כדרך להתמודד עם אתגר המשכיות של הקהילה היהודית, סביר שהתנתקות מישראל תיצור ואקום רעיוני שרק יחריף את משבר הזהות בקרב יהודי ארה"ב. כמו כן, התנתקות מישראל תשלח מסר מסר הרסני בנוגע למשמעות של ערך הערכות ההדדית, ובנוגע לאחריות ולמחוייבות המצופה מהדור היהודי הצעיר כלפי הקולקטיב היהודי.

.73 **כאמור, ההתרחקות של הדור הצעיר היהודי הליברלי עדי כדי התכחשות ואף התנגדות לישראל, עלולים בסופו של דבר להשפיע על מדיניות הממסד היהודי בארה"ב ולהיות חלק מההפתעה הבסיסית אותה עלולה לחוות ישראל. היא גם עלולה לפגוע ברכיבי יסוד שנועדו להבטיח את החוסן של העולם היהודי בתפוצות ולכן מסכנת את עתידו.**

פרק ה. ממצאי ועדת החקירה הבאה לבדיקת כשלי ההתנהלות כלפי העולם היהודי

פרק זה מתאר בקצרה את מסקנותיה הצפויות של ועדת חקירה עתידית לבדיקת מחדל יחסי ישראל והעולם היהודי.

74. כיום לא רק שהקשר עם העולם היהודי אינו מוגדר על-ידי ממשלת ישראל כסוגיית ליבה של הביטחון הלאומי, אלא שגופי הממשל בישראל מתנהלים ללא היגיון מארגן ביחס ליהודי העולם בשל העדר מתמשך של תפיסה מערכתית לאומית כלפי סוגיה זו. ההתנהלות זו באה לידי ביטוי בביטויים הבאים:⁴⁴

- **כיום אין תפיסה לאומית סדורה וברורה של סוגיית הקשר בין יהדות העולם וישראל, המתייחסת למערכת יחסים זו כאחד מן הנכסים האסטרטגיים ביותר של ישראל.** כאמור, מערכת יחסים זו חיונית להבטחת הקיום של מדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי, ועלולה להוות גורם מכריע באתגרי הישרדות העתידיים של ישראל.
- **אין בשום מקום במערכת הביטחון בחינה של השלכות מדיניות ופעולות ישראל על החוסן והביטחון של יהודים בעולם.**
- **בסוגיות מרכזיות, המעצבות את הקשר, אין לישראל 'מדיניות חוץ-יהודית', ולכן סוגיות אלו מוכרעות על ידי אינטרסים פוליטיים צרים או באופן שרירותי.** למעשה, מדיניות ישראל כלפי העולם היהודי היא סכימה של אוסף פעולות לא מסונכרנות או מתואמות של מספר רב של גופים שאינם מדווחים לאף גורם מתכלל.
- **הקשר עם העולם היהודי אינו על סדר היום של הרוב המוחלט של משרדי הממשלה, גם אם לחלק מפעולותיהם יש השפעה משמעותית על קשר זה.**
- **המגזר הציבורי לא מכשיר את אנשיו להכיר את הסוגיה ולהכיר בחשיבות של הקשר עם העולם היהודי.** הכשרות אלו לא עוסקות כיום בשאלה הליבה של הציונות, סביב משמעות מעמדה של ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי כולו.

⁴⁴ לקריאה נוספת: מסמך מכון ראות בנושא [מיפוי הממשל בישראל עם יהדות התפוצות](#), אוגוסט 2017.

פרק זה מציג מספר מסקנות יסוד והמלצות שנוגעות להפיכתה של סוגיית יחסי ישראל והעולם היהודי לסוגייה של ביטחון לאומי.

16. **מדינת ישראל נועדה לשרת את המשך משמעות קיומו של העם היהודי בדרכים מעשיות, רוחניות ודתיות.**
17. **שרידותו לאורך השנים של העם היהודי נובעת מן הרעיון של תודעה קיבוצית קולקטיבית, אשר במאה ה-21 צריך להיות מבוסס על עקרונות העמיות – אותה מודעות והכרה של שייכות לעם היהודי כמשפחה מורחבת המתעלה מעל המחלוקות הפוליטיות או ההשקפות הדתיות.**
18. **הבורות של החברה הישראלית ביחס ליהדות העולם מזינה במידה רבה את המשבר. שינוי בסיסי במערכת היחסים מצריך קידום הנחלת תודעה של עמיות בקרב כל שדרות החברה היהודית בישראל. ההמלצות במסמך זה אינן מתייחסות למלוא רוחב היריעה הנגזרות ממסקנה זו, אלא להנחלת תודעת עמיות בקרב אלה העוסקים באספקטים שונים של ביטחון לאומי בישראל.**

נדרשות הסתגלות רעיונית וגישה חדשה

75. **הציונות היא תנועה לאומית דינמית ומסתגלת, אשר האידיאלים שלה אמורים להתפתח, גם כיום במאה ה-21, כדי להתמודד עם האתגרים וההזדמנויות של מדינת ישראל והעם היהודי. להלן שורת הנחות יסוד שעמדו בבסיס הציונות הקלאסית, והצעות לעדכון:**

הציונות הקלאסית	ציונות של המאה ה-21
קיימת היררכיה, והחיים היהודים בישראל מלאים יותר ומשמשים כאידיאל לחיים יהודיים שלמים.	לצד מרכזיותה של ישראל, כמו שקהילות יהודיות בעולם עיצבו את המורשת והזיכרון היהודי, הן גם רלוונטיות לעתיד העם היהודי.
מדינת ישראל צריכה לא רק את התמיכה הפוליטית של יהדות העולם אלא גם את המשאבים של יהדות העולם.	המציאות היא של שתי קהילות עשירות ומשגשגות, כשישראל היא מדינת OECD מפותחת.
לעולם היהודי אין עתיד בגולה, ולכן כל היהודים צריכים לעלות לישראל.	רוב יהודי העולם לא יעלו לישראל, התפוצות היום משגשגות ובנות קיימא, וקיומן אף תורם תרומה משמעותית לביטחון הלאומי.
הממשלה וכנסת ישראל הן רשויות מבצעת ומחוקקת שאין להן אחריות ליהודים מחוץ לישראל.	בפועל חקיקה של הכנסת והחלטות ממשלה משפיעות על יהודי העולם, ולגבי נושאים שונים חייבת להיות חובת היועצות.

76. **לאור זאת, מכון ראות מציע שהעקרונות המעודכנים הבאים של ציונות במאה ה-21 יעמדו בבסיס כל עשייה הנוגעת ליחסי ישראל והעולם היהודי, ובכלל זה בהחלטות ממשלה, מאמצי חקיקה בכנסת, תכניות חינוך והכשרה במערכת החינוך ובמרחב הציבורי:**

- **עמיות היא האידיאל המכונן והמחבר בין ישראל ליהדות העולם;**
- **ישראל היא המדינה המממשת את זכותו להגדרה עצמית לאומית של העם היהודי;**
- **גם לישראל וגם לקהילות יהודיות בעולם יש חשיבות קריטית לגורל העם היהודי;**
- **העם היהודי בתפוצות מהווה נכס לביטחון הלאומי של מדינת ישראל.**

שינויים מבניים נדרשים להגדרת הנושא כסוגייה של ביטחון לאומי

77. **יש להכיר בקשר בין ישראל ליהדות העולם כסוגייה של ביטחון לאומי.**

78. **המטה לביטחון לאומי (המל"ל): על מנת שהקשר בין ישראל ליהדות העולם יטופל כסוגיית ביטחון לאומי הוא צריך להיות מוגדר כאחד מנושאי הליבה של המל"ל,⁴⁵ כך שישולב בהערכת המצב הלאומית השנתית שמוצגת בפני הממשלה. הערכה זו תורכב מתשומות של משרד החוץ ומשרד התפוצות ותכלול מיפוי של הנושאים המרכזיים בקהילות היהודיות בעולם. הערכת המצב השנתית תוצג לממשלה ולקבינט, לרבות משמעויותיה ברמה האזורית (אירופה, צפון אמריקה וכו').⁴⁶**

79. **משרד התפוצות: משרד התפוצות צריך להפוך למוקד ידע למשרדי ולגופי הממשלה השונים⁴⁷ – משרד התפוצות צריך ליצור בסיס מידע והערכה אמפירי באופן מתמשך, שיאפשר למקבלי ההחלטות בישראל לשקלל את ההשפעה הצפויה של מהלכים ישראלים על קהילות יהודיות בתפוצה, בתוך שלל השיקולים בזירת הביטחון הלאומי ועיצוב המדיניות.**

80. **משרד החוץ: עדכון התפיסה בנוגע לתפקיד הדיפלומט הישראלי מול הקהילה היהודית המקומית – נציגויות ישראל הן גורם השטח הרלוונטי ביותר בקשר עם קהילות בתפוצה. עם השנים הצטברו ידע, מומחיות וניסיון ייחודיים בתוך משרד החוץ בנוגע לחיים יהודיים בחו"ל. הדיפלומטים הישראליים משמשים פעמים רבות בפועל גם כנציגים של המדינה היהודית לקהילות יהודיות.⁴⁸ אולם נדרש פיתוח ידע, עדכון ההכשרה ויצירת פרוקטוקולים כדי למקסם רכיב זה בשליחותם, ולתעל את התובנות והידע שלהם לשיח של הביטחון הלאומי.**

81. **הכנסת: תוקם תת וועדה ייעודית לנושא בוועדת חוץ וביטחון – כיום פועלות תחת ועדת חוץ וביטחון שבע תת-ועדות העוסקות בנושאים שונים. אף לא אחת עוסקת באופן מובהק בקשר עם העם היהודי וההשפעות האפשריות של קשר זה על הביטחון הלאומי של ישראל. בנוסף, ועדת המשנה לתפיסת הביטחון ולבניין הכוח, המיועדת לפיקוח פרלמנטרי על עדכון תפיסת הביטחון של ישראל, תדרש לשקול את הנושא כחלק מתפיסה הביטחון.**

חינוך והכשרות של אישים רלוונטיים לביטחון הלאומי

82. **יש ליצור הכשרות ייעודיות עבור הדרגים השונים במערכת הביטחון, ולשלב את הנושא כחלק מהערכים והזהות הציונית של צה"ל – כיום אין הבנה עשירה מהם תחומי הביטחון המעצבים את**

⁴⁵ תפקיד המל"ל הוא ריכוז ותכלול תשתית המידע ויצירת הערכה תקופתית בנושאי ביטחון לאומי. חוק המטה לביטחון לאומי (2008) מסמיך את המל"ל לעסוק בקשר בין ישראל לעם היהודי, כאשר יש לו היבטים של ביטחון וביטחון לאומי. "המועצה תכין את דיוני הממשלה והקבינט המדיני-ביטחוני בכל היבטי הביטחון הלאומי, תתכנן בראייה ארוכת-טווח את מרכיבי הביטחון הלאומי, תמליץ לממשלה על המדיניות, ותקיים קשרים עם גופים מקבילים בעולם" וגם "לבחון את תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל ולהציע לה עדכונים". מתוך: [חוק המל"ל, סעיף 2](#).

⁴⁶ ההערכות השנתיות על מצב העם היהודי אותן עורך המכון למחקרי מדיניות העם היהודי יכולות להוות בסיס מצוין לאימות נתונים באמצעות קולות מהשטח על ידי נציגי משרד החוץ בקרב הקהילות היהודיות השונות בעולם.

⁴⁷ להרחבה ראו [מיפוי ראשוני של ענפי הממשלה הנוגעים לנושא הקשר בין ישראל ויהדות התפוצות](#) שערך מכון ראות.

⁴⁸ קהילות יהודיות מייחסות חשיבות רבה לנציגות המקומית של מדינת ישראל, ראו את [ההפגנות של הקהילה במרסיי סביב סגירת הקונסוליה](#).

מערכת היחסים בין ישראל לעולם היהודי, וכיצד ישראל משפיעה על חוסן של קהילות יהודיות. כדי לקדם חשיבה מסוג זה וכדי להטמיע את "שיקול העם היהודי" בסוגיות של ביטחון לאומי, קיים צורך בהכשרה ייעודית. למשל:

- **קורס ייעודי במכללה לביטחון לאומי** – המכללה מכשירה את בכירי מערכת הביטחון (צה"ל, שב"כ, מוסד, משטרה, שב"ס, תעשייה צבאית, רפא"ל, ובכירים משרדים נוספים כמו משרד החוץ, משרד האוצר ומשרד ראש הממשלה). כיום, נושא הקשר עם העם היהודי והשפעותיו על הביטחון הלאומי של ישראל אינו נלמד במכללה. על המכללה, מתוקף תפקידה כמוסד הממלכתי הגבוה ביותר ללימודי הביטחון הלאומי של ישראל, לעסוק בנושא זה במסגרת של קורס מסטריאלי לכל הפחות.
- **על חיל החינוך לשלב את נושא יהדות העולם כחלק מהעיסוק בזהות ציונית-ישראלית.** כך למשל, ענף תורת חינוך והדרכה בתוך מפקדת קצין חינוך ראשי יכול לספק מענה להכשרות החיילים בשירות סדיר.⁴⁹ כמו כן, ישנם מספר מקומות בהם הפיקוד הבכיר יכול להיחשף לרכיב של הקשר עם העם היהודי כנדבך של הביטחון הלאומי של ישראל, למשל במסגרת קורס "יחוד ויעוד" או במסגרת קורס "מחצבים" לסגני-אלופים.

83. **תכנית ביקורים והכשרות של מנהיגות השירות הציבורי בישראל בנושא יהדות העולם** – נושא העם היהודי, כולל ביקורים בקהילות יהודיות, חייב להיות משולב באופן מבני בתוכניות ההכשרה והקידום בשירות הציבורי בישראל. זאת בדגש על קורסי הצוערים והכשרות המנהלים בכל זרועות שירות המדינה, כולל הכנסת ובית הנשיא, ובעיקר במשרדי ובאגפי הממשלה שנוגעים בצורה ישירה בעם היהודי.

שינויי חקיקה, ומדיניות

84. **יש להכניס את "שיקול העולם היהודי" כחלק אינטגרלי ממערך השיקולים הלאומי** – ישראל לא צריכה להתפשר על האינטרסים שלה רק כדי להפיס את דעתם של יהודי העולם, אולם יש להביא את שיקול העולם יהודי ככל הנושאים שלהם יש השלכות ישירות או עקיפות לעולם היהודי, כולל בעניינים הנתפסים כעניינים פנימיים ישראלים, דוגמת חוק הגיור.

85. **חובת היועצות לפני חקיקה:** הממשלה והכנסת עוסקות בנושאים רבים המשפיעים על העם היהודי כולו. בתחומים אלה, חובה על הממשלה לנהוג במשנה זהירות. לפיכך:

- **יש להגדיר סוגיות ממשק מרכזיות בין מדינת ישראל לבין העם היהודי שבהם להחלטות ממשלת ישראל יש השפעה משמעותית על יהדות העולם.** כגון: מעמד המקומות הקדושים וההסדרים בהם; גיור; מעמד הרבנים; תכניות לימודים משותפות בבתי ספר; תכניות גשר כגון שליחים או תגלית וביטחון קהילתי.
- **יש לעצב מנגנוני ייצוג להשמעת קולו של העם היהודי** ביחס לסוגיות אלו, בפני נשיא המדינה, כנסת ישראל וממשלת ישראל.

⁴⁹ ראו מחקר המציג את ההשפעה השווה של "תגלית" על חיילים כמו גם על חבריהם למשלחת מהתפוצות. תיאודור ששון, דוד מיטלברג, שחר הכט, לאונרד סאקס, **פוגשים את האחר, ומוצאים את עצמם: ה"מפגש" בתכנית תגלית**, 2008, אוניברסיטת ברנדייס, מרכז מוריס ומרילין כהן ללימודי יהדות בת זמננו.

למידה בסיסית⁵⁰ לקראת משבר

86. **המגמות שהוצגו במסמך זה מצביעות על משבר מתהווה בביטחון הלאומי בעידן שלאחר טראמפ, אשר למערכת היחסים עם העולם היהודי תהיה השפעה קריטית עליו.**

87. **יש להתחיל תהליך למידה בסיסית עמוק – בדומה לסמינר הביטחון של בן גוריון שעיבב את תפיסת הביטחון של ישראל⁵¹ – למידת משמעות השינויים במציאות המתהווה במטרה להיערך אליה בצורה מהירה. תהליך הלמידה הבסיסית יכלול בחינה מחודשת של הנחות גלויות, ניסיון לחשוף הנחות יסוד סמויות, המשגה של המציאות המשתנה והסתגלות מבנית ותודעתית אליה. ההערכות המבנית והתנאים הרצויים לבצע משימה כזו הם:**

- **התהליך צריך להיות קצר ואינטנסיבי שארוכו לא יעלה על 4-5 חודשים.**
- **צוות או יחידה ייעודיים, במל"ל או במשרד החוץ, צריכים להתמסר בצורה בלעדית ללימוד האתגר, תוך ניתוק מהמטלות השוטפות.**
- **הצוות צריך להתייעץ עם כל הגורמים הרלוונטיים, ולקיים ראיונות מפורטים עם בעלי העניין המתאימים בארץ ובחו"ל.**
- **ירידה לשטח וחינוך עם המציאות לטובת למידה – יש למצות את כל הידע באמצעות תהליך שיטתי של מפגשים ונוכחות בלתי אמצעית בקרב קהילות יהודיות, צעירים יהודיים ואולי אף בזירות משיקות נוספות, כמו פעילות התנועה הפרוגרסיבית בארה"ב.**
- **בניית "הקאנון הספרותי", בנושא למקבלי ההחלטות. יש צורך בבחינה וגיבוש קאדר ספרות מקצועית העוסקת ביהדות העולם ובנושאים קשורים נוספים, כדי לקבל תמונת מציאות מלאה ועשירה הנעדרת כיום מהשיח בישראל.**
- **יש לגזור המלצות ועקרונות לגישה רצויה. כך לדוגמה, סביר ששני עקרונות כאלה יהיו:**
 - **שיקול משמעותי בהתייחסות של ישראל ליוזמות מדיניות צריך לצפות פני משבר.**
 - **יש פעול כדי לחזק את הקשרים עם מנהיגים עולים במפלגה הדמוקרטית כדי לסכור את תהליך הפיכתה של ישראל לנושא חד-מפלגתי בארה"ב.**

סוף.

⁵⁰ למידה בסיסית היא מושג שטבע צבי לניר המתייחס לתהליך ההתמודדות עם פער הרלוונטיות, הכולל בחינה מחדש של הנחות גלויות, ניסיון לחשוף הנחות יסוד סמויות, המשגה של המציאות המשתנה והסתגלות מבנית ותודעתית אליה. ראו צבי לניר, **הפתעה הבסיסית - מודיעין במשבר**, המרכז למחקרים אסטרטגיים: אוניברסיטת תל אביב, 1983.

⁵¹ הסמינר של בן גוריון מתייחס לתהליך ההכשרה העצמית שעבר דוד בן גוריון כדי לנסח קווים מנחים לתפיסת הביטחון הלאומית של מדינת ישראל, בשלבי המעבר מיישוב למדינה. בן גוריון ניתק עצמו משגרת הנהגת היישוב למשך כשלושה חודשים באביב-קיץ '47. במהלך תקופת זמן זו קרא בן גוריון חומר רב ונפגש בין השאר עם בכירים מהנהגת היישוב ובוגרי מלחמת העולם השנייה. התובנות שעלו מהסמינר היו מהפכה תפיסתית, היו קשות לעיכול עבור גורמי הביטחון ביישוב ושימוש כבסיס לתפיסת הביטחון בפועל של מדינת ישראל. ראו גם על [סמינר 2.0 לעדכון תפיסת הביטחון הלאומית](#).

ברצוננו להודות למומחים הבאים, אשר הקדישו מזמנם לפגוש ולהעשיר את הצוות במהלך המחקר:

ד"ר אליוט אברמס
 גב' נטעלי אופיר-פלינט
 מר חגי אליצור
 גב' לימור בן-הר
 פרופ' אלוף במילי יצחק בן ישראל
 ח"כ אל"מ במילי עמר בר-לב
 תא"ל במילי איתי ברון
 אלוף במילי גרשון הכהן
 מר אפרים הלוי
 ד"ר יגיל הנקין
 מר דניאל טאוב
 מר שלום ליפנר
 מר יוסי מלמן
 מר דן מרידור
 אלוף במילי יעקב עמידרור
 ד"ר תא"ל במילי מאיר פינקל
 גב' דנה פרייזלר
 ד"ר צ'ק פרייליך
 ח"כ ד"ר נחמן שי
 ד"ר אל"מ במילי שאול שי
 פרופ' יוסי שיין
 אל"מ במילי סימה שיין
 ח"כ עפר שלח
 מר עקיבא תור

חברי הצוות

מר גידי גרינשטיין
 מר אברהם אינפלד
 מר ערן שישון
 גב' טליה גורודס
 מר עדיאל שפירא
 גב' נעמה קלר
 גב' דריה שטרית
 מר זאקרי גרין

מסמכי מכון ראות:

- "עתידה של מדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי." [מכון ראות](#), 2017.
- "אתגר הזה-לגיטימציה של ישראל: יצירת חומת אש מדינית." [מכון ראות](#), 2010.
- "תיקון עולם של המאה ה-21." [מכון ראות](#), 2012.
- "תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל לא רלבנטית." מכון ראות, 2007.

מקורות נוספים:

צה"ל, [אסטרטגיית צה"ל](#), 2018.

אפרתי, ע. "אובדן אמון יקר: השלכות העמקת הקרע בין מדינת ישראל ליהדות ארצות-הברית." [המכון למחקרי ביטחון לאומי, עדכן אסטרטגי, כרך 21, גיליון 2](#), 2018.

בן גוריון, ד. "יחוד ויעוד: דברים על בטחון ישראל." [מערכות](#), 1971.

בן ישראל, א. "תפיסת הביטחון של ישראל", [סדרת האוניברסיטה המשודרת, הוצאת משרד הביטחון](#), 2013.

דיימונד, ג'. "התמוטטות - מדוע נפלו הציביליזציות הגדולות של העבר? האם זה יכול לקרות גם לנו?" [מטר](#), 2008.

הכהן, ג. "מה לאומי בביטחון הלאומי?" [הוצאת האוניברסיטה המשודרת](#), 2014.

יוחננוף, י. "עקרונות המלחמה של צה"ל: צריך להוסיף את הגמישות" [מערכות](#), 2014.

ליס, י., רביד, ב., רבינוביץ, א. "בלחץ המפלגות החרדיות: הממשלה נסוגה ממתווה התפילה בכותל." [הארץ](#), 25/06/2018.

לניר, צ. "הפתעה הבסיסית - מודיעין במשבר", המרכז למחקרים אסטרטגיים: אוניברסיטת תל אביב, 1983.

לסלו ברבאשי, א. "קישורים - המדע החדש של הרשתות." [ידיעות אחרונות](#), 2004.

מיכאל, ק. "בין ישן לחדש - מאמצי הזה לגיטימציה במבחן הזמן", [המכון למחקרי ביטחון לאומי](#), 2017.

מינץ, א, שי, ש., "הצורך בגיבוש מחדש של תפיסת ביטחון לישראל." [המכון למדיניות ואסטרטגיה](#), 2014.

מלמן, י. רביבי, ד. "מרגלים לא מושלמים" [הוצאת מעריב](#), 1990.

נאור, מ. "70 שנה ל'סמינר' שערך ד. בן-גוריון לעצמו, ואשר ממנו צמח צה"ל." [ידיעות ההגנה](#), 41, 2017.

"עומק אסטרטגי במלחמה מודרנית". מתוך: דפי אליעזר. [הוצאת עמיקם](#), 1979.

פינקל, מ. "על הגמישות" [מערכות](#), 2007.

שי, ש. "חלופות לתפיסת הביטחון הלאומי של ישראל." [המכון למדיניות ואסטרטגיה](#), 2017.

שלו, ח. "סקר 'הארץ': 43% מהחילונים בישראל לא מעוניינים שרוב יהודי ארה"ב יעלו לארץ." [הארץ](#), 04/07/2018.

שמידט, ק. "תיאולוגיה פוליטית." [הוצאת רסלינג](#), 2005.

שפירא, א. "בן גוריון - דמותו של מנהיג." [עם עובד](#), 2015.

ששון, ת. מיטלברג, ד., הכט, ש., סאקס, ל. "פוגשים את האחר, ומוציאים את עצמם: ה"מפגש" בתכנית תגלית". [אוניברסיטת ברנדייס, מרכז מוריס ומרילין כהן ללימודי יהדות בת זמננו](#), 2008.

"תורה ותפיסה." [תוכנית רב שנתית גדעון](#), 2017.

תיבון, א. "אייזנקוט: האיום הגדול ביותר על צה"ל הוא אובדן אמון הציבור." [וואלה](#), 26/07/2018.

Ancien, Delphine, Mark Boyle, and Rob Kitchin. "The Scottish diaspora and diaspora strategy: Insights and lessons from Ireland." **Europe and External Affairs-Social Research**. 2009.

Borschel-Dan, A. "[A war-torn Israel directly affects Diaspora Jewry, so where's its voice?](#)", **The Times of Israel**. 23/04/2015.

Steven Cohen and Jack Ukeles, the Jewish Community Federation of San Francisco, the Peninsula, Marin, and Sonoma counties. Read also here: Batya Ungar-Sargon, *The Forward*, February 13, 2018

Climate Change and National Security, **American Security Project**.

Fridman, M "How a march to save Soviet Jews changed America — and the world", **JTA**. 06/12/2017

Global Water Security. **Intelligence Community Assessments**. 2012.

"How A Quest To Save Soviet Jews Changed The World", **NPR**. 30/10/2010

Inbar, E. "Jews, Jewishness and Israel's Foreign Policy". **Jewish Political Studies Review** 2(3/4), 165-183. 1990.

Rosner, S. and Ruskay, J. "[70 Years of Israel-Diaspora Relations](#)", **The Jewish People Policy Institute** 4/10/2018.

Leffler, M.P, "National Security". **The Journal of American History**. Vol. 77, No, pp. 143-152 . 1990.

Lindenstrauss, G. "When the Diaspora Becomes an Obstacle: The Armenian Diaspora and the Negotiations between Turkey and Armenia, 2009-2010". **INSS**. 2015.

Morris L. and Eglash, R. "Israel's response to Charlottesville hasn't been as clear as you might have expected". **The Washington Post**. 16/08/2017.

Maslow, A. H. "A theory of human motivation." **Psychological review** 50.4 1943: 370.

Nye, J.S, "Soft Power, The Means to Success in World Politics". **New York: Public Affairs**, 2004

[Paleri, Prabhakaran](#) . "[National Security: Imperatives And Challenges](#)". **New Delhi: Tata McGraw-Hill** .p.35. 2008.

[Republic of Armenia – National Security Strategy](#), 2007.

Rosen, A. "Qatar and American Jews", **Tablet**. 13/02/2018

Scott, D. "Americans increasingly believe Russia meddled in the 2016 election". **Vox**. 23/07/2018.

Shain, Y., and Bristman, B. "Diaspora, kinship and loyalty: the renewal of Jewish national security." **International Affairs** 78.1: 69-96. 2002.

"Zionist feminists shunned at SlutWalk Chicago." **JTA**. 13/08/2017.

קבוצת ראות
Reut Group

© **The Reut Group**

HaPelech 7, Tel Aviv Yafo

www.heb.reutgroup.org

www.reutgroup.org